

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯ
ДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ ІМ. ПРОФ. Є. В. ХРАПЛИВОГО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ОСВІТНІЙ СТУПІНЬ МАГІСТР

на тему: Логістичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств Львівської області

Виконала: студентка 7 курсу, групи МО-71з
Спеціальність 073 "Менеджмент"
(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

Пилявка М.В.
(прізвище та ініціали)

Керівник

к.е.н., доцент Верзун А.А.
(наук.ступ., вчене звання, прізвище та ініціали)

ДУБЛЯНИ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯ
ДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ ІМ. ПРОФ. Є. В. ХРАПЛИВОГО

Освітній ступінь

Магістр

Спеціальність

073 "Менеджмент"

(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувачка кафедри
менеджменту ім. проф.
Є.В. Храпливого
(назва кафедри)

(підпис)

Лілія ВОЙНИЧА

(прізвище, ім'я, по батькові)

«06» березня 2023 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу здобувачу вищої освіти

Пилявці Марті Володимирівні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1.Тема роботи Логістичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств Львівської області

Керівник роботи Верзун Андрій Андрійович, к.е.н, доцент

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом по ЛНУП в редакції від “__” _____ 2023 р.

№ _____/к-с

2.Термін здачі студентом закінченої кваліфікаційної роботи 05.02.2024р.

3.Вихідні дані для кваліфікаційної роботи: нормативно-правові акти, навчальна та наукова література, методичні рекомендації, фінансова звітність господарства

4.Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

Вступ

1. **ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

1.1 **Логістичне забезпечення діяльності аграрних підприємств**

1.2 **Характеристика зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК в сучасних умовах**

- 1.3 Методологія наукових досліджень
- 2. РЕЗУЛЬТАТИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ
- 2.1 Стан розвитку агропромислового виробництва у Львівській області
- 2.2 Аналіз складу та структури експорту товарів
- 2.3 Логістичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрної сфери в сучасних умовах
- 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ
- 3.1 Логістичне забезпечення експорту аграрної продукції з України в сучасних умовах
- 3.2 Напрями вдосконалення регулювання експорту зернових культур

5. Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки

6. Дата видачі завдання 06.03.23 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів проекту (роботи)
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання програми; написання пояснювальної записки; підготовка матеріалів для кваліфікаційної роботи).	06.03.23 р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	31.05.23 р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Написання економічної частини роботи; висновків і пропозицій з реалізації роботи; кінцеве редагування пояснювальної записки; оформлення кінцевого варіанту роботи та інших графічних матеріалів, які представляються до захисту в ЕК).	15.11.23 р.
4.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача пояснювальної записки керівнику КР; виправлення його зауважень; здача КР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	05.01.24 р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень).	05.02.24 р.

Студентка _____
(підпис)

Керівник кваліфікаційної роботи,

к.е.н., доцент

Андрій ВЕРЗУН

(наук.ступ., вчене звання, підпис, прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі розглянуто економічну суть логістичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств, охарактеризовано особливості логістичного забезпечення діяльності підприємств аграрного сектору економіки в сучасних умовах, розкрито методику дослідження логістичного забезпечення. Досліджено стан розвитку агропромислового виробництва у Львівській області, проаналізовано склад і структуру товарного експорту аграрного сектору, охарактеризовано напрями та окреслено основні проблеми логістичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектору. Обґрунтовано напрями вдосконалення регулювання експорту зерна.

Ключові слова: логістичне забезпечення, аграрний сектор, зовнішньоекономічна діяльність, аграрний сектор економіки, сільськогосподарське підприємство.

SUMMARY

The qualification work examines the economic essence of logistics support for foreign economic activity of agricultural enterprises in modern conditions, characterizes the features of logistics support for the activities of agricultural enterprises in the agricultural sector of the economy, and the methodology for analyzing and evaluating the innovation activity of the enterprise. The state of development of agro-industrial production in the Lviv region is investigated, the composition and structure of goods exports in the agricultural sector are analyzed, and the logistics support for the foreign economic activity of the agricultural sector in modern conditions is studied. The directions for improving the regulation of grain exports are substantiated.

Keywords: logistic support, agricultural sector, foreign economic activity, agricultural sector of the economy, agricultural enterprise.

УДК 351.861

Кваліфікаційна робота: 73 с. текстової частини, 17 рисунків, 11 таблиць, 31 літературне джерело.

Пилявка Марта Володимирівна

Логістичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств Львівської області – Кваліфікаційна робота. Кафедра менеджменту організацій ім. проф. Є. В. Храпливого. – Дубляни, Львівський НУП, 2024.

Ключові слова: логістичне забезпечення, аграрний сектор, зовнішньоекономічна діяльність, аграрний сектор економіки, сільськогосподарське підприємство.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню теоретичних основ логістичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в сучасних умовах, подано методичку аналізу та оцінки інноваційної діяльності підприємства. В роботі подано характеристику стану розвитку аграрного сектору Львівської області, проведено аналіз складу та структури експорту товарів як з України в цілому, так і аграрних підприємств зокрема. Досліджено логістичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрної сфери в сучасних умовах. Спираючись на проведене дослідження запропоновано напрями вдосконалення досліджуваної проблеми.

	ЗМІСТ	стор.
	Вступ	7
1	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	10
1.1	Логістичне забезпечення діяльності аграрних підприємств	10
1.2	Характеристика зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК в сучасних умовах	18
1.3	Методологія наукових досліджень	27
2	РЕЗУЛЬТАТИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	31
2.1	Стан розвитку агропромислового виробництва у Львівській області	31
2.2	Аналіз складу та структури експорту товарів	38
2.3	Логістичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрної сфери в сучасних умовах	48
3	ВДОСКОНАЛЕННЯ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ	55
3.1	Логістичне забезпечення експорту аграрної продукції з України в сучасних умовах	55
3.2	Напрями вдосконалення регулювання експорту зернових культур	63
	Висновки та пропозиції	71
	Бібліографічний список	74

Актуальність теми. Ефективне функціонування будь-якої галузі економіки та її конкурентоспроможність прямо залежать від ефективної взаємодії всіх компонентів її структури, включаючи логістичну систему. Введення карантинних заходів у зв'язку з пандемією, повномасштабне вторгнення змусило економіку адаптуватися до нового режиму. Проблематика логістичної системи зовнішньоекономічної аграрних підприємств є ключовим аспектом досліджень, оскільки успішне функціонування будь-якої галузі і її конкурентоспроможність безпосередньо залежать від ефективної логістичної системи. Логістична діяльність - це частина управління ланцюгом поставок, яка планує, впроваджує та контролює ефективний рух товарів, послуг та інформації від точки виробництва до точки споживання з метою задоволення потреб клієнтів. Управління логістикою є ключовим елементом бізнес-операцій, оскільки воно впливає на ефективність функціонування аграрної галузі. Таке дослідження є актуальним на сучасному етапі розвитку, оскільки дозволяє раціонально оцінити потреби та ефективно розподілити товарні потоки. Вчасне виявлення проблем в логістичній системі допомагає уникнути витрат та забезпечує подальше успішне функціонування та конкурентоспроможність аграрної галузі.

Проблемні питання управління та вдосконалення логістичної діяльності отримали значну увагу в роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед видатних вітчизняних науковців в цій області можна виокремити наступних: Л.А. Александрова, Т.В. Ревуцької, М.Д. Ситника, А.Т. Флорова. Серед зарубіжних вчених великий інтерес викликали дослідження Ю.А. Аарона, А.О. Саюна, М.С. Ходоша та інших авторів. У своїх працях вчені акцентують увагу на принципах управління логістичною діяльністю. Важливо зазначити, що менеджмент логістичної діяльності стає складним завданням через відсутність універсальних методів управління в цій сфері як у науці, так і у практиці. Саме це і зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи.

Об'єкт дослідження – процес управління логістичним забезпеченням зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств.

Предмет дослідження – теоретичні та методичні аспекти, практичний інструментарій управління логістичною діяльністю аграрних підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розгляд теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення логістичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств.

Відповідно до мети роботи необхідно вирішити наступні завдання:

- розглянути сутність, елементи та організацію логістичної діяльності аграрних підприємств;
- провести аналіз ефективності діяльності аграрного сектору Львівської області;
- здійснити аналіз логістичної діяльності аграрних підприємств;
- виявити проблеми логістичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств;
- окреслити етапи та виокремити пропозиції удосконалення логістичної діяльності аграрних підприємств;
- окреслити напрями підвищення ефективності управління логістичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств.

Методи дослідження. У ході виконання кваліфікаційної роботи було застосовано широкий спектр наукових методів, як загальних, так і специфічних. Зокрема, використовувалися системний та комплексний підходи для аналізу проблеми з різних сторін, методи економічного та статистичного аналізу для обробки отриманих даних, групування для класифікації інформації, а також візуалізація за допомогою графіків та таблиць для наочного представлення результатів дослідження. Для отримання аналітичної інформації були використані різні джерела, зокрема дані статистичної та бухгалтерської звітності підприємств, матеріали відомих фахівців у галузі менеджменту та логістики, які були представлені у підручниках, монографіях, наукових публікаціях та електронних джерелах. Це дозволило отримати

об'єктивну та комплексну інформацію для аналізу та обґрунтування висновків у кваліфікаційній роботі.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження проявляється у формуванні теоретичних та методичних положень, а також практичних рекомендацій з підвищення ефективності логістичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Логістичне забезпечення діяльності аграрних підприємств

Аграрний сектор економіки є одним з основних секторів економіки України. Він забезпечує значну частку ВВП, зайнятості та експортних надходжень. Важливим фактором підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств є менеджмент логістичного забезпечення.

Логістичне забезпечення діяльності аграрних підприємств - це комплексна система управління матеріальними, фінансовими та інформаційними потоками в процесі виробництва, зберігання, транспортування та реалізації продукції.

Менеджмент логістичного забезпечення діяльності аграрних підприємств - це процес, який включає в себе такі основні етапи:

Планування логістичного забезпечення. На цьому етапі визначаються цілі та завдання логістичного забезпечення, розробляються логістичні стратегії та плани, а також визначаються ресурси, необхідні для їх реалізації.

Організація логістичного забезпечення. На цьому етапі створюється логістична система, яка відповідає поставленим цілям і завданням.

Контроль логістичного забезпечення. На цьому етапі здійснюється контроль за виконанням логістичних планів і програм, а також аналізуються результати логістичної діяльності.

Логістичні системи АПК - це сукупність елементів, які забезпечують управління матеріальними, фінансовими та інформаційними потоками в процесі виробництва, зберігання, транспортування та реалізації сільськогосподарської продукції.

Як зазначає Колодійчук В.А.: «Аналіз ефективності логістичних систем АПК охоплює сукупність елементів (підприємств), що перебувають у

взаємозв'язку і взаємозалежності й орієнтують свою діяльність на одержання синергетичного ефекту. Умовно всі фактори ми можемо поділити на внутрішньо- й зовнішньосистемні, а фактично на керовані й некеровані з позицій менеджменту логістичної системи. Ураховуючи особливості й ступінь впливу тих чи інших факторів на властивості системи, зазначимо, що посередніх чи безпосередніх факторів є надто багато й надмірна їх деталізація лише ускладнить дослідження, суттєво не впливаючи на кінцевий результат. Тому показані на рисунках 1 і 2 фактори агрегують ключові впливи на логістичну систему, а обрали ми їх на основі евристичних методів обґрунтування рішень» [11, с. 255].

До найбільш суттєвих груп внутрішньосистемних факторів впливу на ефективність функціонування логістичних систем у підприємствах АПК можна віднести (рис. 1):

Рис. 1.1 Внутрішні фактори впливу та резерви підвищення ефективності функціонування логістичних систем підприємств АПК [11, с. 255]

- організаційно-структурні аспекти (включаючи організаційно-правові форми учасників логістичного ланцюга, систему їх взаємовідносин, технічну оснащеність, ступінь використання виробничих потужностей, прогресивність технологій і т.д.);

- функціонально-економічні аспекти (ступінь лінійної впорядкованості учасників логістичного ланцюга та узгодження їхніх потужностей);

- соціально-споживчі аспекти (організація праці, система менеджменту виробництва й реалізації, кваліфікація персоналу, форми матеріального стимулювання, платоспроможність виробників на споживчому ринку і т.д.).

Логістична система представляє собою складне соціотехнічне утворення на ринку, і наявність багатьох стохастичних зв'язків із зовнішнім середовищем підвищує невизначеність і сприяє самоорганізації та адаптації. Спроможність кожного елемента системи пристосовуватися до ринкового середовища підкреслює роль внутрішніх факторів у використанні резервів як керованих і потенційних сил впливу на зміну ефективності виробничо-збутової діяльності. Отже, розуміння впливу внутрішніх факторів на ефективність логістичної системи в АПК та їхнє виявлення та управління ними важливі для підприємств.

Логістичну систему формують організаційні структури, які перебувають у функціональних зв'язках і забезпечують переміщення матеріальних, інформаційних, фінансових і сервісних потоків логістичними ланцюгами. Ступінь злагодженості всієї системи залежить від організаційно-правових форм елементів сформованого ланцюга. Різні форми, такі як корпорації, кооперативні об'єднання, агрохолдинги, фінансово-промислові групи тощо, можуть бути консолідованими навколо певних ідей чи ресурсів, що дозволяє їм забезпечувати контроль над функціональними сферами матеріального потоку.

Малопотужні підприємства, навпаки, схильні до дезорганізації в системній взаємодії через стохастичний характер їх вхідних та вихідних

потоків. Динамічно розвиваючись, компанії тяжіють до контролю всіх підприємств, які забезпечують переміщення матеріального потоку. Власники переробних підприємств можуть проявляти інтерес до контролю над постачанням сировини через будівництво філій або купівлю підприємств. Зростання масштабів корпорації може відбуватися за допомогою залучення нових інвесторів, емісії акцій або реорганізації акціонерного товариства.

Ефективність функціонування логістичної системи залежить від злагодженості її елементів, яку визначає організаційно-правова форма кожного учасника логістичного ланцюга та система менеджменту. Матеріально-технічна база підприємств і її використання сильно впливає на ефективність виробництва. Процес удосконалення бази може відбуватися екстенсивним (нарощуванням потенціалу) та інтенсивним (поліпшенням ефективності використання) шляхами. У контексті логістики, використання екстенсивних факторів включає кількісне та якісне оновлення системи для підвищення загальної потужності та експлуатаційних параметрів.

Серед функціонально-економічних факторів підвищення ефективності логістичної діяльності в АПК виділяються резерви, пов'язані з формуванням логістичних ланцюгів і гармонізацією потужності логістичної системи.

Перехід від часткового до лінійного впорядкування елементів логістичної системи, або від логістичних каналів до логістичних ланцюгів, створює сприятливі умови для консолідації зусиль усіх елементів у напрямі формування синергетичного ефекту. Забезпечення номінальної потужності всієї системи є ключовим аспектом для ефективного реалізації системних функцій. Загальна потужність логістичної системи визначається потужністю найслабшої ланки, і обмеження потужності в будь-якому ланцюзі може суттєво вплинути на ефективність всієї системи.

Під час аналізу матеріальних потоків важливо враховувати такі характеристики, як потужність і напруженість. Потужність визначається

обсягами продукції, яка переміщується за одиницю часу, тоді як напруженість визначає інтенсивність переміщення. Збільшення пропускної здатності системи можна досягти як збільшенням потужності, так і підвищенням напруженості, наприклад, через збільшення частоти відправлень вантажів. Для оцінки логістичної системи в АПК важливим є введення поняття функціональної потужності, що відображає можливість переміщення конкретної кількості матеріального потоку на основі номінальної потужності складових елементів системи або, в разі недостатності потужності, шляхом підвищення циклічності переміщення потоків.

До групи соціально-споживчих факторів, згідно з рис. 1.1, вводиться економічний ресурс - праця. Рівень здатності працівників, визначений їхніми результативними показниками, є ключовим чинником у формуванні платоспроможного попиту на споживчому ринку. Правомірним є розгляд резервів, обумовлених соціально-споживчими факторами, як потенційні можливості для підвищення продуктивності праці. В даному контексті резерви можна умовно розділити на дві групи: ті, що можливі завдяки досягненням у науково-технічному прогресі, та ті, що виникають внаслідок усунення втрат часу.

Важливо відзначити, що задіяння резервів першої групи, зумовлених науково-технічним прогресом, практично не має обмежень. Такий підхід відкриває широкі можливості для постійного покращення продуктивності праці та ефективності виробництва.

Отже, фактори, що сприяють зростанню продуктивності праці, можуть бути представлені такими складовими частинами:

- наукові досягнення та їх упровадження у виробництво;
- технічна база та підвищення рівня її використання;
- удосконалення організації та підвищення рівня управління виробництвом;
- підвищення кваліфікації персоналу [22].

Важливо відзначити, що темпи підвищення продуктивності праці повинні випереджати темпи росту її фондоозброєності та оплати праці, що забезпечить ефективне використання трудових ресурсів. З огляду на це, важливим стає підвищення якісного рівня трудових ресурсів.

У структурі галузей економіки України сільське господарство є елементом системи вищого рівня, що характеризується взаємозв'язками, структурною та організаційною цілісністю. Отже, важливо вивчити сукупність зовнішніх факторів, що впливають на ефективність логістичних систем в сільському господарстві. До найбільш характерних факторів впливу на ефективність функціонування сільського господарства відносяться (рис. 1.2):

Рис. 1.2 Зовнішні фактори впливу та резерви підвищення ефективності функціонування логістичних систем підприємств АПК [11, с. 255]

- ефективність державного регулювання - рівень ефективності державних політик та регулювання в галузі сільського господарства, які

впливають на логістичні процеси та умови ведення сільськогосподарської діяльності;

- ступінь інтегрованості комплексу у світові логістичні системи - рівень участі сільського господарства в світових логістичних мережах та ступінь його інтеграції у глобальні ланцюги постачання;

- рівень розвитку інфраструктурного забезпечення сільського господарства - стан та розвиток транспортної, комунікаційної та інших інфраструктурних систем, які впливають на логістичні можливості галузі;

- параметри платоспроможного попиту на продукцію комплексу - рівень і характер попиту на сільськогосподарську продукцію, який визначає можливості ефективного збуту та ринкову конкурентоспроможність.

Ці фактори взаємодіють та визначають ефективність логістичних систем у контексті аграрного сектора економіки.

Законодавче поле визначає межі та компетенції логістичної системи та її елементів. Цей фактор опосередковано визначає ступінь інтегрованості національного АПК у світові логістичні системи. Ратифікація міжнародних угод та прийняття адаптованого до світової практики законодавства сприяє міжнародній стандартизації товарів та послуг, що в свою чергу сприяє інтеграції логістичних елементів у світові логістичні системи.

До ефективності державного регулювання відносимо також державну політику ліцензування і квотування зовнішньоекономічної діяльності, а також міжнародні зобов'язання та політику іноземних держав щодо преференцій на українську продукцію. У 2014 році, в умовах складних соціально-економічних та воєнно-політичних обставин, що включали втрату контролю над зерновими терміналами у Криму та нестабільність в південно-східних регіонах, Європейський Союз вирішив тимчасово надати Україні автономні торговельні преференції, спрямовані на зменшення або скасування митних зборів на українську продукцію. Ці заходи тривали до введення в дію Угоди про зону вільної торгівлі Україна - ЄС в рамках Угоди про асоціацію.

Ефективність функціонування логістичної системи визначається рівнем розвитку її інфраструктурного середовища. Інфраструктурні елементи включають транспорт загального використання, внутрішньовиробничий транспорт, товарні та ф'ючерсні біржі, банківські установи, інформаційно-консультаційні служби для сільського господарства, страхові, консалтингові компанії, логістичні центри, торгові доми, шляхове господарство, портову і залізничну інфраструктуру, митні переходи і т. д. Більшість цих елементів працюють на конкурентному ринку, що сприяє підвищенню якості послуг та можливостям вибору постачальника.

У процесі формування логістичних ланцюгів важливо збігати зусилля всіх інфраструктурних елементів для досягнення цільової функції виробничо-збутової системи. Це вимагає критеріального підходу до вибору інфраструктурних елементів.

Виробнича програма підприємства повинна враховувати параметри платоспроможного попиту, який в системній методології розглядається як зовнішній фактор впливу на ефективність функціонування підприємства. Вплив на платоспроможний попит можна здійснювати через стимулювання його засобами рекламного впливу, акційними програмами і т. д. Логістична система повинна ефективно керувати матеріальними потоками, що відповідають параметрам платоспроможного попиту, і мати достатній резерв потужності для випадку непередбаченого зростання попиту.

Резерви підвищення ефективності логістичної системи - це можливості мобілізації дії окремих факторів впливу на ефективність її функціонування. Сукупність факторів впливу на ефективність функціонування логістичних систем в АПК поділяємо на внутрішньо- й зовнішньосистемні, а фактично - на керовані й некеровані з позицій менеджменту підприємства. Визначені фактори, безумовно, не охоплюють весь перелік, однак агрегують ключові впливи на логістичну систему і були нами обрані на основі евристичних методів обґрунтування рішень.

До найбільш суттєвих груп внутрішньосистемних факторів відносимо: організаційно-структурні (організаційно-правові форми всіх учасників логістичного ланцюга, а також система їх взаємовідносин, технічна озброєність, ступінь використання виробничих потужностей, прогресивність технологій тощо); функціонально-економічні (ступінь лінійної впорядкованості всіх учасників логістичного ланцюга, а також узгодження їх потужностей); соціально-споживчі (форми організації праці, система управління виробництвом і реалізацією, забезпеченість персоналом та його кваліфікація, форми матеріального стимулювання праці, платоспроможність виробників на споживчому ринку тощо). Зовнішньосистемні фактори впливу на ефективність функціонування АПК охоплюють: ефективність державного регулювання; ступінь інтегрованості комплексу у світові логістичні системи; рівень розвитку інфраструктурного забезпечення АПК; параметри платоспроможного попиту на продовольчу продукцію.

1.2 Характеристика зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК в сучасних умовах

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) - це сукупність економічних відносин, пов'язаних із здійсненням обміну товарів, послуг та капіталу між різними країнами. Ця діяльність включає експорт імпорту товарів і послуг, інвестиційні операції, фінансові транзакції і інші форми міжнародного обміну.

Країни взаємодіють, купуючи та продаючи товари і послуги. Експорт - це продаж товарів або послуг іншим країнам, тоді як імпорту - це закупівля товарів та послуг з-за кордону. ЗЕД включає в себе рух капіталу через інвестиції. Це може бути пряма іноземна інвестиція (ПІІ), коли компанії інвестують в іноземні підприємства, або портфельні інвестиції, коли інвестори купують фінансові активи інших країн, а також включають обмін валют, видачу кредитів, фінансові операції та інші фінансові взаємодії між країнами.

Зовнішньоекономічна діяльність має велике значення для економіки країн, оскільки вона сприяє розширенню ринків збуту, забезпечує доступ до нових технологій та ресурсів, а також створює можливості для інвестицій та розвитку. Однак вона також може стикатися з викликами, такими як торговельні конфлікти і нерівність у розподілі благ.

Як зазначає Близняк Ю. І. : «зовнішньоекономічна діяльність підприємства, яка здійснюється шляхом реалізації зовнішньоекономічних зв'язків, розглядається як невід'ємна сфера господарської діяльності, здатна позитивно впливати на ефективність виробництва, його технічний рівень, якість виробленої продукції. В основному зовнішньоекономічна діяльність розглядається як:

- об'єкт цілеспрямованого організаційно-економічного впливу держави з метою стимулювання підприємницької активності і налагодження стійких самостійно регульованих ринкових зв'язків і механізмів;
- процес прогресивних перетворень у структурі суспільного відтворення;
- джерела передових технологічних та організаційних ідей в галузі управління суспільно-виробничими системами» (рис. 1.1). [3]

Трактування поняття зовнішньоекономічної діяльності в сучасній економічній науці не має однозначного визначення.

Перелік суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності міститься у ст. 3 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [17]. Даним Законом передбачено, що суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в Україні є:

- фізичні особи - громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України;
- юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, спілки, концерни, консорціуми, торговельні дома,

посередницькі та консультаційні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації та інші), в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності;

Таблиця 1.1 Тракткування дефініції «зовнішньоекономічна діяльність» в сучасних умовах

№ п/п	Джерело	Сутність поняття «зовнішньоекономічна діяльність»
1	Господарський кодекс України [7]	господарська діяльність, яка в процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном
2	Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [17]	діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами
3	І.В. Багрова [1]	діяльність суб'єктів господарської діяльності України (частіше підприємств) та іноземних суб'єктів господарської діяльності (іноземних підприємств), яка заснована на взаємовідносинах і здійснюється або на території України або за її межами
4	О.В. Шкурупій [24]	сфера господарської діяльності, пов'язана з міжнародною виробничою і науково-технічною кооперацією, експортом та імпортом продукції, виходом підприємства на зовнішній ринок
5	В.О. Васюренко [4]	частина господарської діяльності даного суб'єкта, що визначається через сукупність виробничо-господарських, організаційно-економічних і оперативно-комерційних функцій у процесі реалізації зовнішньоекономічних зв'язків держави, пов'язаних з участю даного суб'єкта у зовнішньоекономічних операціях згідно із завданнями щодо його розвитку

- об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне

місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;

- структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними особами згідно з законами України (філії, відділення, тощо), але мають постійне місцезнаходження на території України;

- спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України;

- інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України.

Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств АПК включає в себе ряд етапів та механізмів, орієнтованих на оптимізацію зовнішніх економічних відносин.

Таблиця 1.2 Основні елементи механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств АПК

Назва елемента	Суть елемента
Аналіз зовнішнього середовища	Підприємство АПК повинно систематично аналізувати міжнародні та національні ринкові умови, правила та норми торгівлі, кон'юнктуру світового ринку сільськогосподарської продукції.
Розробка стратегії зовнішньоекономічної діяльності	Визначення цілей та завдань в зовнішньоекономічній сфері, визначення основних ринків збуту, аналіз конкурентоспроможності продукції на світовому ринку.
Формування та реалізація експортно-імпортних операцій	Управління конкретними операціями з закупівлі та продажу товарів, вибір постачальників і покупців, укладання контрактів, вивчення та дотримання вимог законодавства щодо зовнішньоекономічної діяльності.
Фінансове планування та контроль	Оцінка фінансових ризиків, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю, розробка бюджету для експортно-імпортних операцій, контроль над фінансовими витратами та доходами.
Логістика та транспортна інфраструктура	Забезпечення ефективної логістики для перевезення товарів, вибір транспортних маршрутів, вирішення питань митного оформлення.

Маркетингова стратегія	Розробка маркетингових стратегій для вивчення та проникнення на зовнішні ринки, реклама та просування сільськогосподарської продукції.
Правове забезпечення	Дотримання вимог міжнародного та національного законодавства, укладання та виконання міжнародних контрактів.
Управління ризиками	Визначення та оцінка ризиків, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю, та розробка стратегій їх управління.
Партнерські відносини	Розвиток та управління партнерськими відносинами з іноземними партнерами, постачальниками та споживачами.
Спостереження за змінами на світовому ринку	Активне спостереження за тенденціями та змінами на світовому ринку, адаптація стратегій відповідно до нових умов.

Управління зовнішньоекономічною діяльністю вимагає комплексного підходу та врахування різноманітних аспектів міжнародного бізнесу для досягнення успіху на зовнішніх ринках.

Основною метою стратегії державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності підприємств агропромислового комплексу Львівської області є створення оптимального балансу зовнішньоторговельних операцій. Це досягається шляхом збільшення обсягів експорту високотехнологічної продукції, науково-технічних розробок, робіт і послуг, а також активного розширення ринків збуту та пошуку нових, збільшення обсягів конкурентоспроможної експорт-орієнтованої продукції та використання світового досвіду для підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки. Колодійчук В.А. серед основних напрямків експорту агропромислової продукції області виділяє (рис. 1.3):

Характерною тенденцією останнього часу є зростання зацікавленості закордонних партнерів в екологічно чистій та органічній продукції і на задоволення цього попиту почали орієнтувати свою діяльність багато українських виробників органічної продукції, зокрема, виробники меду, продукції свинарства та птахівництва тощо. Важливим завданням у цьому напрямку для вітчизняних агропідприємств є забезпечення сертифікації органічної продукції [29, с. 55-56].

Львівська область володіє вигідним географічним положенням, оскільки три трансєвропейські логістичні маршрути проходять через її територію. Крім того, область розпоряджається найбільшими в Західному регіоні України земельними, людськими ресурсами та науковим потенціалом.

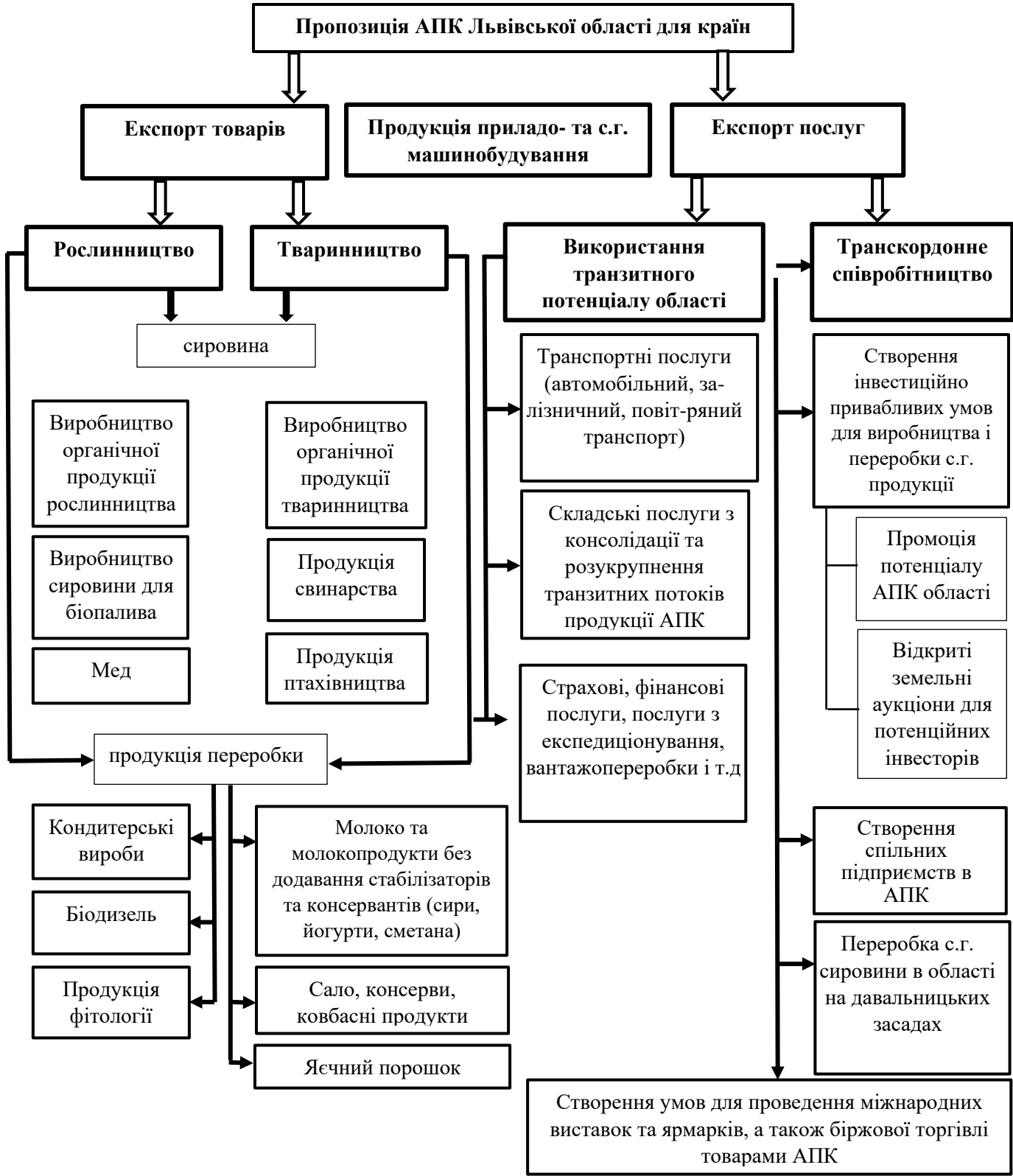

Рис. 1.3 Пропозиція підприємств регіонального АПК для країн світу

У 2022 році розпочався надзвичайно складний період для України та світу загалом. Російське військове вторгнення в Україну, блокування основних логістичних маршрутів експорту української продукції та тимчасова окупація та знищення експортно-орієнтованих підприємств викликали значні зміни у структурі та географічному напрямку експорту товарів з України.

Транспортна логістика значно ускладнилась. Морським транспортом у 2022 році експортовано на 55% менше продукції, ніж у 2021 році. Значно зросла частка автомобільних перевезень. У 2022 році загальний тоннаж експорту товарів автомобільним транспортом збільшився на 32,4% порівняно з 2021 роком. Проте в перші місяці повномасштабного військового вторгнення РФ було фактично неможливо перекрити обсяги експорту сільськогосподарської продукції, який здійснювався морським шляхом, використовуючи інші види транспорту.

З початку військового вторгнення до початку реалізації "зернової ініціативи" 60% експорту зерна здійснювалося річковим транспортом, 26% - залізничним, а 4% - автомобільним. Експорт через залізницю відбувався в порти Польщі та Литви, а також через Австрію. Використання залізничного транспорту, і тим більше автомобільного, виявилось малоефективним з економічної точки зору.

Разом з тим, уряд зреагував на виклики щодо експорту аграрної продукції внаслідок повномасштабного вторгнення.

З метою регулювання ЗЕД у умовах військового стану КМУ затвердив нові правила експорту низки сільськогосподарських та інших товарів. Кабінету Міністрів України вводиться ліцензування на експорт: м'яса курей свійських; яєць курей свійських; великої рогатої худоби, живої; м'яса великої рогатої худоби, морожене; м'яса та їстівних м'ясних субпродуктів, солоних або в розсолі, сушених або копчених; їстівного борошно з м'яса або м'ясних субпродуктів: м'яса великої рогатої худоби; проса; цукру; вівса; жита; добрив; вугілля кам'яного, антрациту; брикетів, котунів та аналогічних видів твердого палива, одержаних з кам'яного вугілля; коксівного вугілля (тільки марки «К»).

На час воєнного стану Уряд заборонив експорт: гречки (код УКТЗЕД 1008 10 00 00); солі (код УКТЗЕД 2501 00 91 00); палива рідкого (код УКТЗЕД 2710 19 51 00; 2710 19 55 00; 2710 19 64 00; 2710 19 62 00; 2710 19 68 10; 2710 19 68 20; 2710 19 68 90); газу природного українського походження (код УКТЗЕД 2711 11 00 00; 2711 21 00 00); деревини паливної у вигляді колод, полін, сучків, хмизу гілок або аналогічних формах; тріска або стружка деревна (код УКТЗЕД 4401 11 00 00, 4401 12 00 00, 4401 21 00 00, 4401 22 00 00).

Російська агресія проти України значно ускладнила логістику: перериваються ланцюги поставок, припинився експорт продовольства через ключові сільськогосподарські сектори, що загрожує різним країнам та може спричинити продовольчу кризу в різних регіонах світу [28].

Крім того, Росія систематично руйнує український агросектор, адже деякі морські порти захоплені, що ускладнює повноцінний експорт. Багато сільськогосподарських угідь зазнали мінувань або забруднення уламками військової техніки та залишками пального, а також багато сільськогосподарських підприємств та ферм були зруйновані.

Незважаючи на це, Україна має значний потенціал у сфері сільського господарства. До війни країна була лідером у постачанні соняшникової олії та шроту на світові ринки, займала друге місце за експортом ячменю та ріпаку, третє місце за експортом жита та сорго. Україна також входила до п'ятірки світових постачальників зернових, забезпечуючи майже 10% від загального обсягу світових поставок зерна. Країна була значним постачальником сої, м'яса птиці, меду та молочної продукції. Агросектор вносив до 40% валютної виручки в країну, що мало прямий вплив на стабільність курсу гривні.

Україна забезпечувала зерном понад 400 мільйонів людей у світі. Відсутність експорту з України може призвести до суттєвого дефіциту, що стосуватиметься всього світу, спричинити гуманітарну катастрофу у регіонах, котрі найбільше залежать від імпорту української продукції (Близький Схід, Північна Африка, Південно-Східна Азія) [14].

Завдяки підтримці Туреччини та Організації Об'єднаних Націй стало можливим розблокувати роботу морських портів Одеси. З 1 серпня 2022 року стартував "зерновий коридор". Протягом серпня 2022 року з портів "Одеса", "Чорноморськ" та "Південний" було вивезено понад 1,7 мільйона тонн сільськогосподарської продукції. У цей період з розблокованих портів вийшли 68 суден, їхні порти призначення розташовані у 18 країнах світу. Через Дунайські порти за той самий період було експортовано майже 1,6 мільйона тонн, залізницею - близько мільйона тонн, а автотранспортом - понад 600 тисяч тонн.

Перед війною щомісячний обсяг експорту через чорноморські порти становив 5-6 мільйонів тонн. Але до відкриття одеських портів станом на 1 серпня 2022 року відправлено лише майже 8 мільйонів тонн продукції, що значно менше порівняно з показником за березень-липень 2021 року - понад 19,5 мільйона тонн. Після запуску "зернової ініціативи" експорт сільськогосподарської продукції значно зрос. Загалом у серпні 2022 року Україна експортувала 4,6 мільйона тонн продукції, у вересні та жовтні - по 6,9 мільйона тонн, а у листопаді - 7,2 мільйона тонн.

Міністерство Аграрної політики та продовольства України спільно з Київською школою економіки провели аналіз непрямих збитків сільського господарства України у 2022 році від війни. Дані аналізу свідчать про те, що загальна сума непрямих збитків аграрного сектору протягом перших восьми місяців війни склала 34,25 мільярди доларів США. Понад половина цієї суми припадає на втрати виробників через порушення логістичних потоків.

Світове співтовариство продемонструвало єдність у вирішенні проблем, зокрема, економічних та логістичних, що виникли внаслідок збройної агресії проти України. Європейський союз скасував митні обмеження та квоти на експорт аграрної продукції з України у 2022 році та продовжив цю норму на 2023 рік.

Отже, відбулася динамічна переорієнтація зовнішньої торгівлі України на європейські ринки та нові логістичні маршрути, що значно пом'якшило

обмеження, накладені блокуванням чорноморських морських портів агресором. Підтримку цьому надали рішення ЄС та інших ключових торговельних партнерів щодо лібералізації доступу для українських товарів, а також важливі ініціативи для поліпшення транспортування українських товарів територією ЄС. Україна вжила важливих заходів щодо перезапуску роботи експортно-кредитного агентства.

Стратегією подолання негативних наслідків війни для українського бізнесу є розвиток експорту. Санкції проти Росії та Білорусі відкривають нові можливості для вітчизняних виробників у сфері експорту своїх товарів.

1.3 Методологія наукових досліджень

Методологія наукових досліджень - це сукупність принципів, методів, засобів і форм організації та проведення наукового пізнання поставленої проблеми. Вона визначає логіку та структуру дослідження, а також набір прийомів та процедур, які використовуються для збору, обробки та аналізу наукових даних.

Наукові дослідження в сучасному світі вимагають систематичного підходу та використання методології, яка є основою організації та проведення наукових досліджень. Методологія наукових досліджень є важливою складовою процесу вирішення наукових завдань та досягнення наукових цілей.

Однією з основних характеристик наукового методу є його систематичність. Дослідження має бути організованим і структурованим, з визначеними етапами та процедурами. Методологія надає науковцям чіткий план дій, який включає в себе вибір теми дослідження, формулювання гіпотези, збір та аналіз даних, а також висновки та узагальнення результатів.

Ще однією важливою частиною методології наукових досліджень є визначення методів, які будуть використовуватися для отримання даних. Це може включати експерименти, анкетування, спостереження та інші наукові

методи, залежно від конкретної теми та мети дослідження. Кращі методи дозволяють отримати достовірні та об'єктивні результати.

Не менш важливою частиною методології є критичний аналіз літератури та попередніх досліджень, що дозволяє визначити прогалини в знаннях та обрати науковий підхід до розв'язання проблеми.

Важливо відзначити, що методологія наукових досліджень є динамічною, і вона може змінюватися відповідно до конкретної області дослідження та виникаючих вимог. Вона визначає основні принципи, за якими проводиться дослідження, та служить орієнтиром для науковців у їхній діяльності.

Наукове дослідження проходить кілька етапів, які включають в себе різні процеси та дії. Основні етапи наукового дослідження, які будуть пройдені нами при написанні кваліфікаційної роботи можна узагальнити наступним чином (табл. 1.3):

Таблиця 1.3 Класифікація етапів наукових досліджень

Етап	Значення
1	2
Формулювання проблеми	- визначення та обрання теми дослідження; - формулювання конкретної наукової проблеми або питання.
Літературний огляд	- аналіз наукових джерел та літератури, пов'язаної із темою; - встановлення сучасного стану вивчення проблеми; - виявлення прогалин у знаннях.
Формулювання гіпотези або припущень	- визначення основних припущень, які слід перевірити під час дослідження; - створення теоретичної бази для подальшої роботи.
Обрання методів та збір даних	- визначення методів, які будуть використовуватися для збору та обробки даних (експерименти, анкети, спостереження і т.д.); - розробка плану дослідження та вибір відповідних інструментів.

Продовження таблиці 1.3

Збір та аналіз даних	<ul style="list-style-type: none"> - здійснення збору необхідних даних відповідно до розробленого плану; - аналіз отриманих результатів, використання статистичних методів, якщо необхідно.
Формулювання висновків	<ul style="list-style-type: none"> - підведення підсумків дослідження на основі отриманих даних; - визначення відповідності гіпотези отриманим результатам.
Написання наукової роботи	<ul style="list-style-type: none"> - створення текстової частини дослідження, включаючи вступ, розділи з методологією, результатами та висновками; - оформлення наукової роботи відповідно до встановлених норм та вимог.

Ці етапи допомагають науковцям систематизувати свою роботу, забезпечують логічний порядок дослідження та дозволяють іншим науковцям повторити або розширити подальше дослідження у відповідній області.

Наукові дослідження ґрунтуються на ряді принципів, які визначають їхню діяльність та спрямованість до отримання об'єктивних та достовірних результатів. Основні принципи наукових досліджень включають:

1. Об'єктивність - дослідження має проводитися без упереджень та суб'єктивних міркувань.
2. Достовірність - результати дослідження мають бути обґрунтовані та підтверджені фактами.
3. Актуальність - дослідження має бути спрямоване на розв'язання актуальних проблем.
4. Цілісність - дослідження має бути комплексним і всебічним.
5. Послідовність - дослідження має проводитися в логічній послідовності.
6. Наукова новизна - дослідження має містити нові знання та ідеї.

Наукові дослідження використовують різноманітні методи для збору, аналізу та інтерпретації даних. Вибір конкретного методу залежить від характеру досліджуваної проблеми та об'єкта, а також від поставлених завдань. Основні методи наукових досліджень класифікують:

1. Емпіричні методи - методи, які використовуються для збору даних про реальний світ. До них відносяться спостереження, експеримент, опитування, анкетування, аналіз документів тощо.

2. Теоретичні методи - методи, які використовуються для обробки та аналізу наукових даних. До них відносяться аналіз-синтез, індукція-дедукція, аналогія, моделювання тощо.

Наукові дослідження можуть бути організовані у різних формах відповідно до мети, об'єкта та завдань дослідження. Основні форми організації наукових досліджень включають:

- індивідуальні дослідження - дослідження, які проводяться однією людиною;

- колективні дослідження - дослідження, які проводяться групою людей.

Отже, наукове дослідження є важливим етапом у розвитку науки. Воно дозволяє отримати нові знання про світ і вирішити актуальні проблеми. Методологія наукових досліджень є фундаментом для вдосконалення якості та ефективності наукової роботи. Вона надає науковцям необхідний інструментарій для вирішення наукових питань, сприяє розвитку наукового мислення та забезпечує системність у наукових дослідженнях.

РОЗДІЛ 2. РЕЗУЛЬТАТИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1 Стан розвитку агропромислового виробництва у Львівській області

Аграрний сектор є одним з ключових у економіці Львівської області. У 2022 р. сільськогосподарські виробники виробили валової продукції сільського господарства на суму 26,4 мільярдів гривень у постійних цінах 2016 року. Це на 0,9 мільярда гривень більше порівняно з показниками 2021 року, що становить зростання на 7,2%. У сільському господарстві зайнято 39 % населення Львівської області, яке виробляє 45% валової продукції сільськогосподарського господарства, тоді як сільськогосподарські підприємства - 55% від загального обсягу.

У структурі сільського населення Львівської області відзначається переважання жінок. Згідно з даними на 2022 рік, на кожних 100 жінок припадало 82 чоловіки.

У 2022 році загальна площа сільськогосподарських угідь в області складала 1240,0 тисяч гектарів, що становить 45,2% від загальної площі області. Зернові культури займають 62,2% структури земельних угідь, що складає 771,0 тисяч гектарів. Інші типи сільськогосподарських угідь у 2022 році розподілені наступним чином: пасовища – 20,2%, сіножаті – 15,7%, багаторічні насадження та перелоги – 1,9%.

Як відображено на рис. 2.1, у Львівській області переважною групою виробників сільськогосподарської продукції є сільськогосподарські підприємства, які займають приблизно 55% від загальної кількості товаровиробників. На другому місці знаходяться фермерські господарства з часткою близько 25-27%. Господарства населення посідають третє місце з часткою у 19-20%.

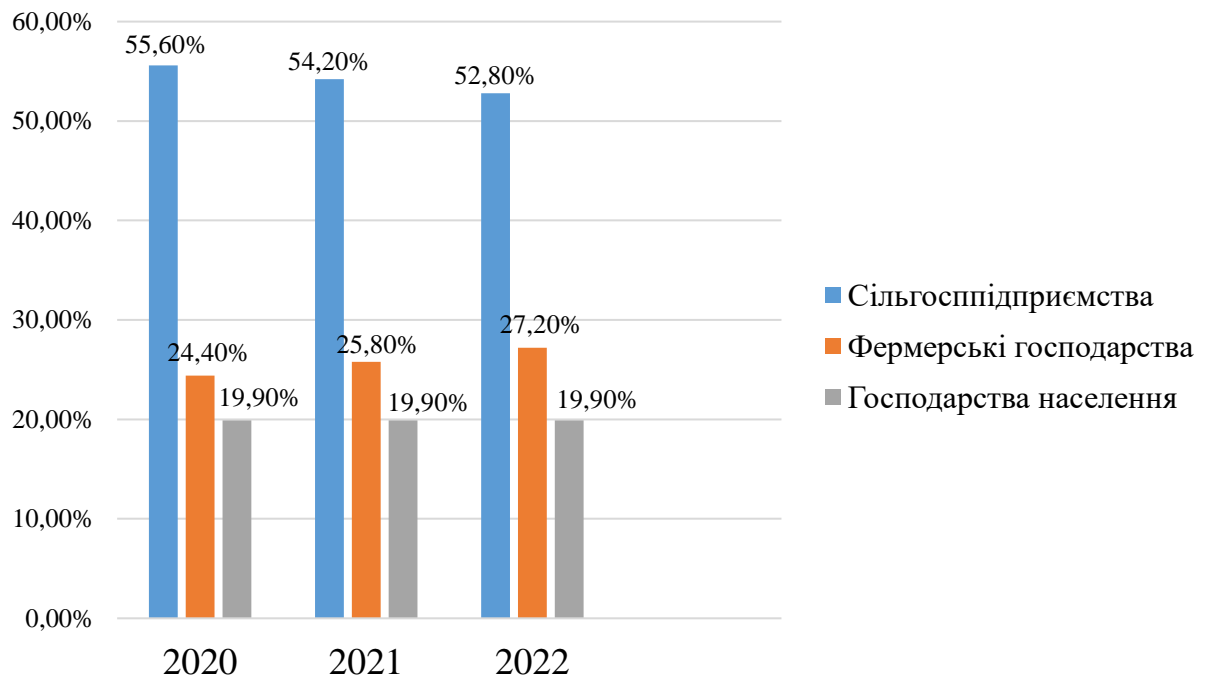

Рисунок 2.1 – Структура сільськогосподарських товаровиробників Львівської області, %, 2020-2022 рр. [30]

Протягом 2020-2022 років відбулися незначні зміни у структурі товаровиробників сільськогосподарської продукції у Львівській області. Частка сільгоспідприємств зменшилася на 2,8%, тоді як частка фермерських господарств зросла на 2,8%. Частка господарств населення залишилася незмінною.

Таблиця 2.1 Виробництво валової продукції сільського господарства у Львівській області (в постійних цінах 2016 року) у 2020-2022 рр., млрд. грн

Показники	2020р.	2021р.	2022р.	Відхилення, +/-, 2022 р до 2020 р.
Всі категорії господарств, з них:	24	25,8	26,7	2,7
сільськогосподарські підприємства	11,9	13,7	14,6	2,7
господарства населення	12,1	12,2	12,1	0

* Розраховано за даними [30]

Відповідно до даних, представлених в табл. 2.1, виробництво валової продукції сільського господарства у 2022 році зросло на 11,3 % порівняно з 2020 роком. У 2022 році було вироблено продукції сільського господарства на суму 26,7 млрд. грн., а у 2020 році - 24,0 млрд. грн.

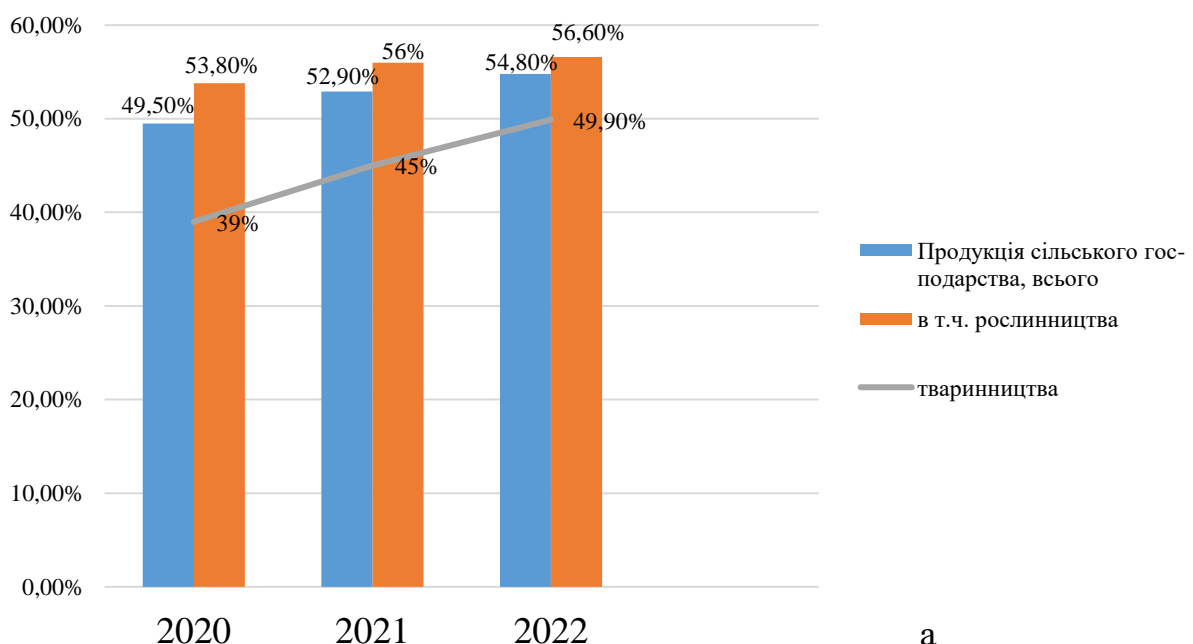
Сільськогосподарські підприємства істотно збільшили виробництво продукції сільського господарства. У 2020 році даний обсяг становив 11,9 млрд. грн., а у 2022 році - 14,6 млрд. грн., що на 22,7% більше.

Господарства населення не збільшили виробництво продукції сільського господарства. Вони забезпечують виробництво валової продукції сільського господарства, в середньому, на рівні 12,1 млрд. грн. щорічно протягом досліджуваного періоду.

Сільськогосподарські підприємства Львівської області забезпечують виробництво понад 50% валової продукції сільського господарства. У 2022 році сільськогосподарські підприємства виробляли 54,8% валової продукції сільського господарства, що на 5,3 п.п. більше, ніж у 2020 році. Сільськогосподарські підприємства здійснили 56,6% виробництва валової продукції рослинництва та 49,9% валової продукції тваринництва.

Частка сільськогосподарських підприємств у виробництві валової продукції рослинництва у 2022 році порівняно з 2020 роком зростає на 2,8%, а продукції тваринництва - на 10,9%. Ми вважаємо позитивним фактом зростання обсягів виробництва продукції сільського господарства саме сільськогосподарськими підприємствами.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ПІДПРИЄМСТВА

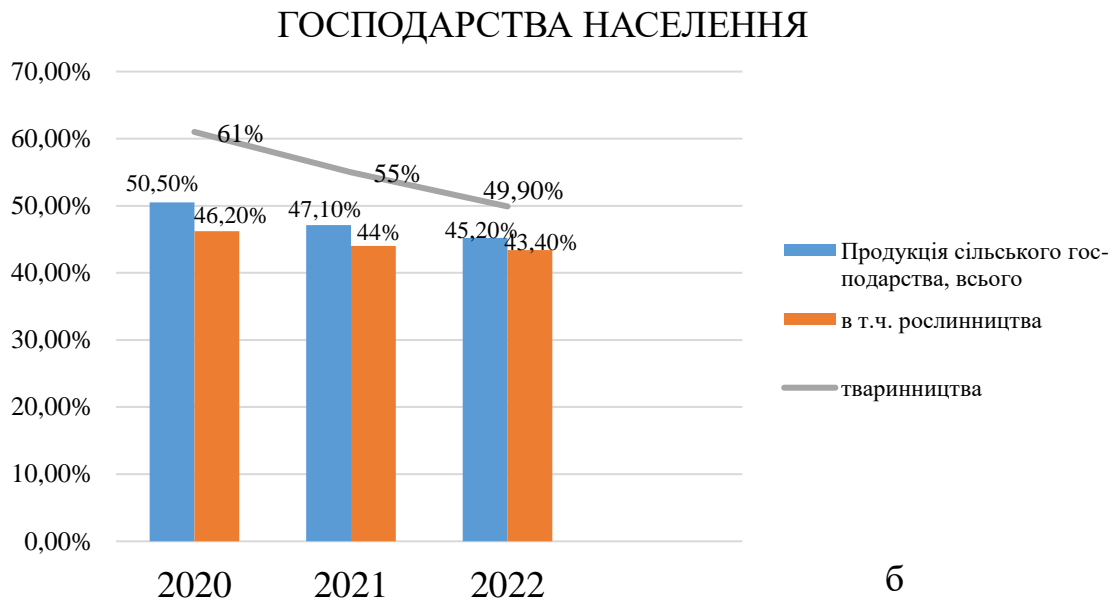

Рис. 2.2 (а, б) - Частка основних категорій господарств у виробництві продукції сільського господарства Львівської області, %, 2020-2022 рр. [30]

Протягом 2020-2022 років спостерігається позитивна динаміка виробництва продукції рослинництва. Ці висновки базуються на порівнянні показників у постійних цінах 2016 року.

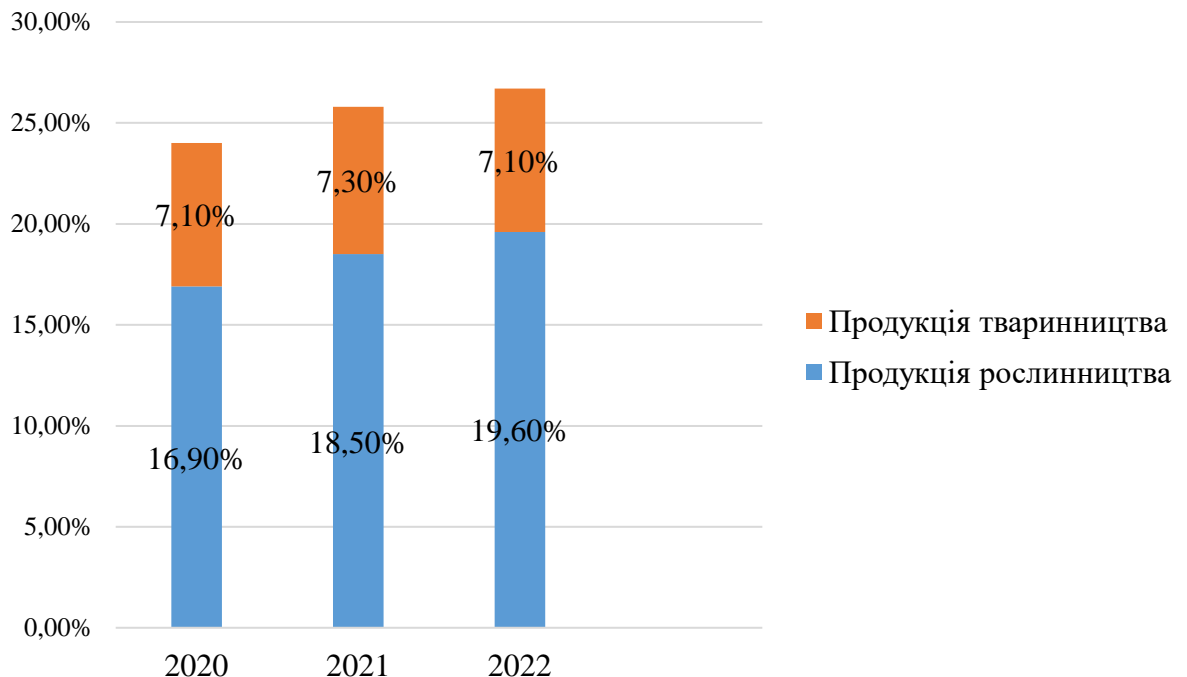

Рис. 2.3 – Динаміка виробництва продукції сільського господарства всіма категоріями господарств Львівської області (в постійних цінах 2016 року), млрд. грн, 2020-2022 рр. [30]

Таким чином, всі категорії господарств виробили продукції рослинництва у постійних цінах 2016 року на суму 19,6 млрд. грн у 2022 році. Порівняно з 2020 роком, цей показник збільшився на 2,7 млрд. грн, що становить 16%.

Процес виробництва сільськогосподарської продукції у тваринництві залишався стійким у різних категоріях господарств в постійних цінах 2016 року. У 2020 році вартість виробленої продукції у цій галузі склала 7,1 мільярда гривень. До 2021 року ця цифра зросла до 7,3 мільярда гривень, а в 2022 році трохи зменшилася, досягнувши 7,1 мільярда гривень, що було аналогічно показнику 2020 року.

Аналізуючи структуру виробництва сільськогосподарської продукції у 2016 році в постійних цінах, слід зазначити, що відбулися певні зміни. У 2020 році частка продукції рослинництва в загальній структурі сільськогосподарської продукції становила 70 %, а в 2022 році вона зросла до 73%, що означає збільшення на 3 пункти відсотка.

Частка продукції тваринництва у структурі виробництва сільськогосподарської продукції у 2020 році становила 30%, а в 2022 році вона зменшилася до 27%, що також відповідає зниженню на 3 пункти відсотка.

Аналізуючи цю структуру за останні п'ять років, можна відзначити чітку тенденцію до збільшення частки валової продукції рослинництва у структурі сільськогосподарської продукції усіма категоріями господарств.

Протягом розглянутого періоду обсяги виробництва продукції рослинництва продовжують зростати. У 2022 році валова продукція сільського господарства склала 19619,1 мільярда гривень, що на 2681,1 мільярда гривень більше, ніж у 2020 році. Зростання обсягів виробництва продукції в основному відбулося за рахунок сільськогосподарських підприємств.

У порівнянні з 2020 роком, обсяг виробництва продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами збільшився на 1990,5 мільярда гривень, а в господарствах населення – на 690,6 мільйона гривень.

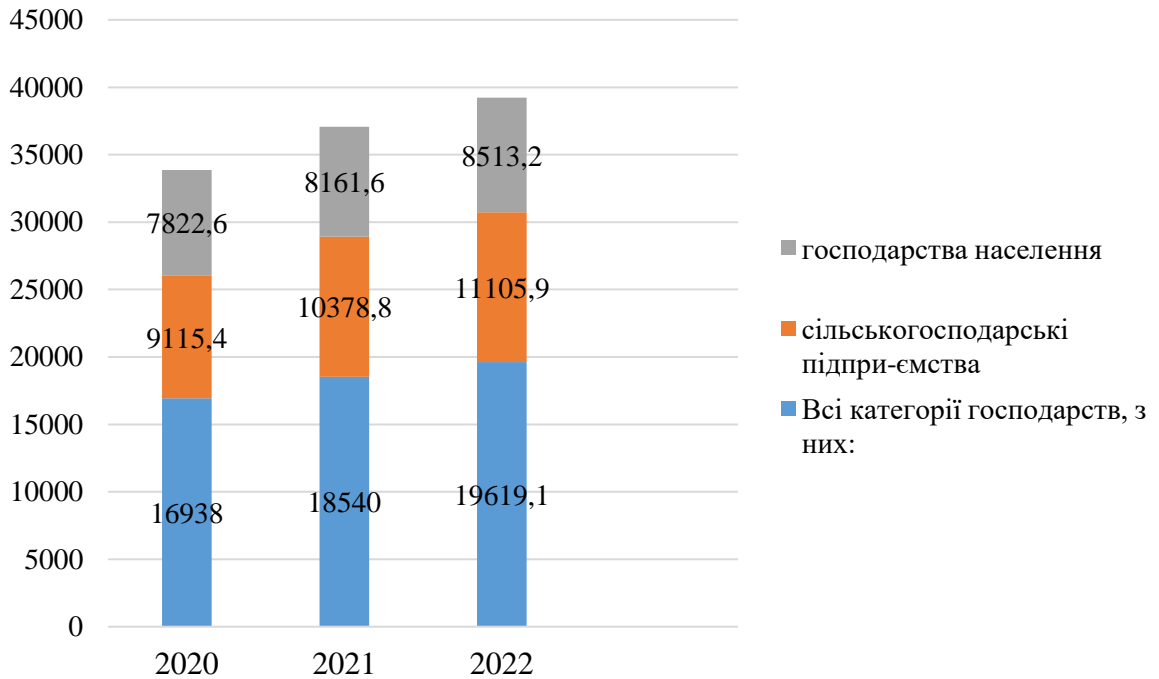

Рис. 2.4 – Динаміка виробництва продукції рослинництва Львівської області, млн. грн, 2020-2022 рр. [30]

Ситуація з виробництвом продукції тваринництва трохи відрізняється. Приріст виробництва у 2022 році порівняно з 2020 роком склав лише 24,3 мільйона гривень. Цей результат було досягнуто завдяки зростанню обсягів виробництва продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами.

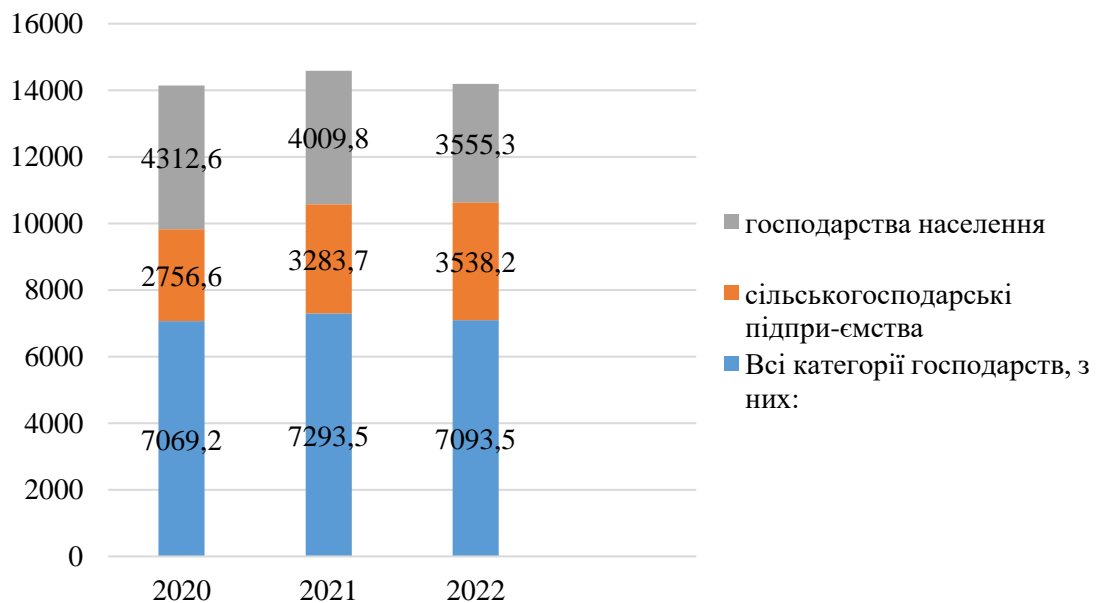

Рис. 2.5 – Динаміка виробництва продукції тваринництва Львівської області, млн. грн, 2020-2022 рр. [30]

Протягом дослідженого періоду ці підприємства збільшили виробництво продукції тваринництва на 781,6 мільйона гривень, тобто на понад 28%.

У той же час, значно зменшилися обсяги виробництва продукції тваринництва у господарствах населення. У 2022 році ці господарства зменшили виробництво продукції тваринництва на 757,3 мільйона гривень, або більше ніж на 17%.

Зміни у виробництві продукції тваринництва відбувалися паралельно зі змінами у структурі виробництва за категоріями виробників. Господарства населення не лише скоротили обсяги виробництва продукції тваринництва у вартісному еквіваленті, а й зменшили свою частку у структурі виробництва даної категорії сільськогосподарської продукції на користь сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 2.2 Рентабельність діяльності в галузі сільського господарства Львівської області, 2020-2022 рр.*

Показники	2020р.	2021р.	2022р.	Відхилення, +/-, 2022 р до 2020 р.
Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності підприємств, %	-	-	-	-
в середньому по області	4,9	6,5	8,2	3,3
сільське господарство	13,7	24,0	21,4	7,7
Рівень рентабельності (збитковості) всієї діяльності підприємств, %	-	-	-	-
в середньому по області	-	3,7	4,6	-
сільське господарство	-	21,1	13,3	-

*Джерело: розраховано за даними [30]

Рентабельність операційної діяльності та загальна рентабельність аграрних підприємств є досить високими, складаючи в середньому 20%. Ці показники перевищують середньообласні на 15-18 пунктів відсотка.

2.2 Аналіз складу та структури експорту товарів

На даний час Україна має розвинуту аграрну сферу, яка створює для неї суттєві економічні переваги, оскільки значною мірою є експортно орієнтованою. Разом з тим, протягом останнього десятиліття сільське господарство в Україні займає у структурі валової доданої вартості 10,8 % у 2020 р. 12,7 % - у 2021 р. та 9,8 % - у 2022 р., тобто є третьою за часткою формування валової доданої вартості галуззю вітчизняної економіки.

У Львівській області спостерігається аналогічна тенденція, притаманна Україні в цілому. Нажаль, повномасштабне вторгнення росії внесло негатив і у роботу вітчизняної Державної служби статистики. Доступ до статистичних даних є обмеженим, що ускладнює проведення дослідження.

Загалом можемо констатувати, що у 2020 р. у структурі валової доданої вартості Львівської області сільське господарство становило 8,4 %.

Необхідно зазначити, що саме аграрна сфера виступає важливим джерелом надходження валютної виручки. Обсяги експорту аграрної продукції безупинно зростають. На неї припало 56 % загального експорту аграрної продукції, що дозволило отримати 15,6 млрд \$ експортної виручки у довоєнному 2021 р. У 2022 р. попри військові дії та максимальне ускладнення зовнішньоекономічної діяльності аграрії експортували аграрної продукції на понад 23 млрд. дол. США, що становило 53 % загального обсягу експорту.

Україна щороку успішно експортує товари та послуги на десятки мільярдів доларів і саме експорт товарів посідає левову частку у його загальній структурі (рис. 2.6).

У 2020 р. експорт товарів та послуг становив 59,4 млрд. \$., з часткою експорту товарів близько 83%, тобто 49,2 млрд. \$. У 2021 році, загальний обсяг експорту зріс до 79,3 млрд. \$., при цьому експорт товарів становив 68,1 млрд. \$., що складало 85,8 % від загальної структури експорту. Найменшу частку експорту товарів за аналізований період зафіксовано у 2021 р.

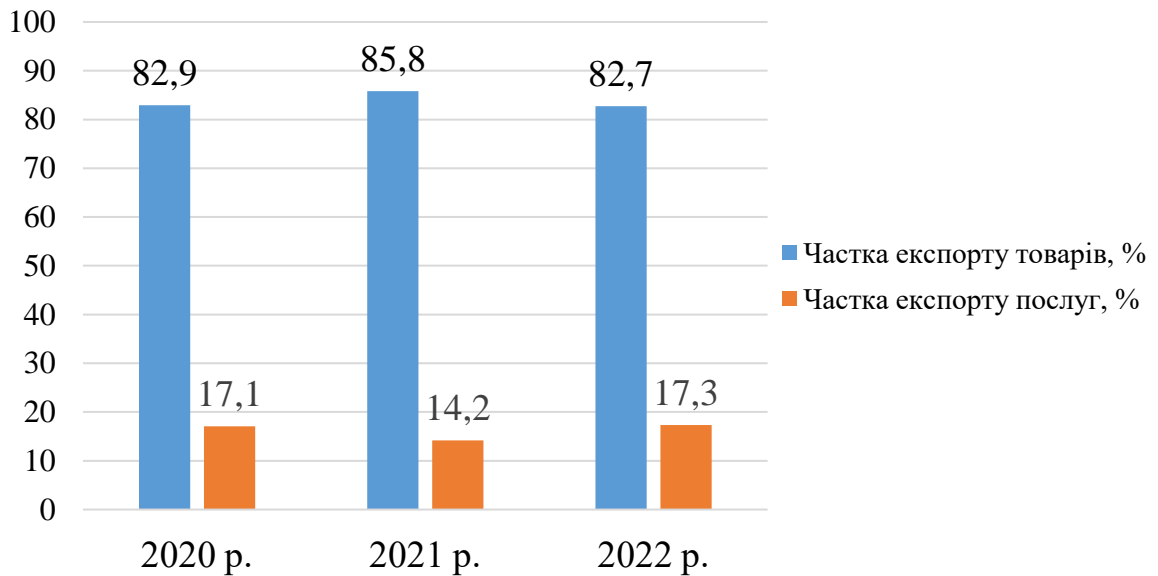

Рис. 2.6 Структура експорту товарів та послуг України [30]

У 2022 р. структура експорту товарів та послуг з України практично відтворює 2020 р. Разом з тим, необхідно зазначити, що суттєво скоротився обсяг експорту товарів та послуг у вартісному еквіваленті. У 2022 р. експорт товарів та послуг становив 53,3 млрд. \$, що на 6,1 млрд. \$ менше показника 2020 р. та на 26 млрд. \$ менше значення 2021 р.

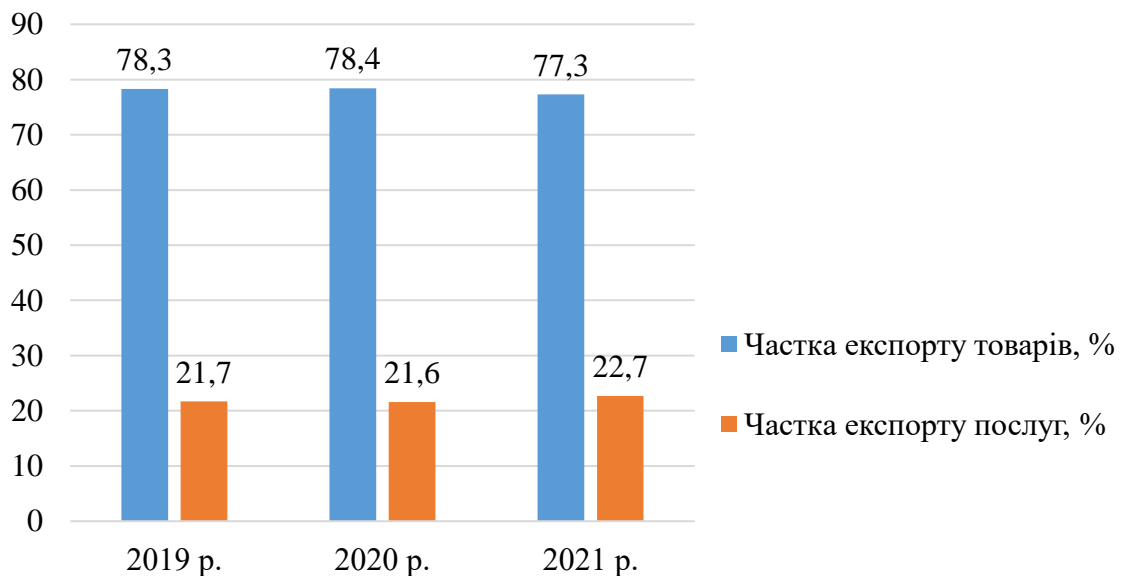

Рис. 2.7 Структура експорту товарів та послуг Львівської області [30]

Структура експорту Львівської області протягом 2019-2021 рр. є практично незмінною. Лівову частку експорту становить експорт товарів. На експорт товарів припадало від 77,3 % у 2021 р. до 78,4 % у 2020 р. Відповідно

експорт послуг досліджуваного регіону дещо перевищував п'яту частину загального обсягу Львівської області. У 2019 р. експорт послуг у структурі експорту Львівської області становив 21,7 %, а у 2021 р. - 22,7 %.

Проводячи аналіз змін вітчизняного експорту товарів у 2020-2022 рр., слід відзначити, що найбільш позитивну динаміку показали у 2022 р. проти 2020 р. експорт продукції агропромислового комплексу та харчової промисловості та експорт деревини та паперової маси (табл. 2.4).

Таблиця 2.3 Характеристика експорту товарів, млн. \$

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення, +,-2022 р до	
				2020	2021
Україна					
Продукція АПК та харчової промисловості	22179,4	27875,3	23390,0	1210,6	-4485,3
Продукція металургійного комплексу	9030,0	15992,5	6003,4	-3026,6	-9989,1
Продукція машинобудування	5405,8	6120,2	3853,3	-1552,5	-2266,9
Мінеральні продукти	5331,6	8414,4	4322,5	-1009,1	-4091,9
Продукція хімічної промисловості	2702,8	3920,8	1756,9	-945,9	-2163,9
Деревина та паперова маса	1814,6	2540,6	2162,4	347,8	-378,2
Різні промислові товари	1649,3	1250,0	972,4	-676,9	-277,6
Продукція легкої промисловості	1078,4	1975,5	1674,7	596,3	-300,8
Всього експорт товарів	49191,9	68089,3	44135,6	-5056,3	-23953,7
Львівська область					
Продукція АПК та харчової промисловості	748,7	916,6	900,2	151,5	-16,4
Продукція металургійного комплексу	45,4	76,1	99,6	54,2	23,5
Продукція машинобудування	478,1	602,8	604,2	126,1	1,4
Мінеральні продукти	190,1	190,1	340,9	150,8	150,8
Продукція хімічної промисловості	47,7	68,2	77,4	29,7	9,2
Деревина та паперова маса	206,3	333,5	403,8	197,5	70,3
Різні промислові товари	330,1	428,8	344,1	14	-84,7
Продукція легкої промисловості	276,5	316,4	254,7	-21,8	-61,7
Всього експорт товарів	2322,9	2932,5	3024,9	702,0	92,4

* Розраховано за даними [30]

Негативна динаміка експорту у 2022 р. є зрозумілою. Початок повномасштабного вторгнення суттєво скоригував транспортну логістику. Заблоковані чорноморські порти змусили потребу у нових логістичних маршрутах, що потребувало часу на їх налагодження. Напрацьовані нові логістичні маршрути також не покривали потребу у обсягах експорту вітчизняної продукції.

Разом з тим, ми спостерігаємо позитивну тенденцію щодо експорту товарів з Львівської області. У 2022 р. проти 2020 р. практично за усіма групами товарів відмічено зростання експорту. Загалом експорт товарів у 2022 р. збільшився порівняно з 2020 р. на 702,0 млн. \$ та на 92,4 млн. \$ - порівняно з 2021 р. Експорт продукції АПК та харчової промисловості збільшився у 2022 р. порівняно з 2020 р. на 151,5 млн. \$, але дещо знизився порівняно з 2021 р. – на 16,4 млн. \$. Тенденція зміни обсягу реалізації продукції АПК та харчової промисловості у Львівській області чітко відображають загальнодержавні показники.

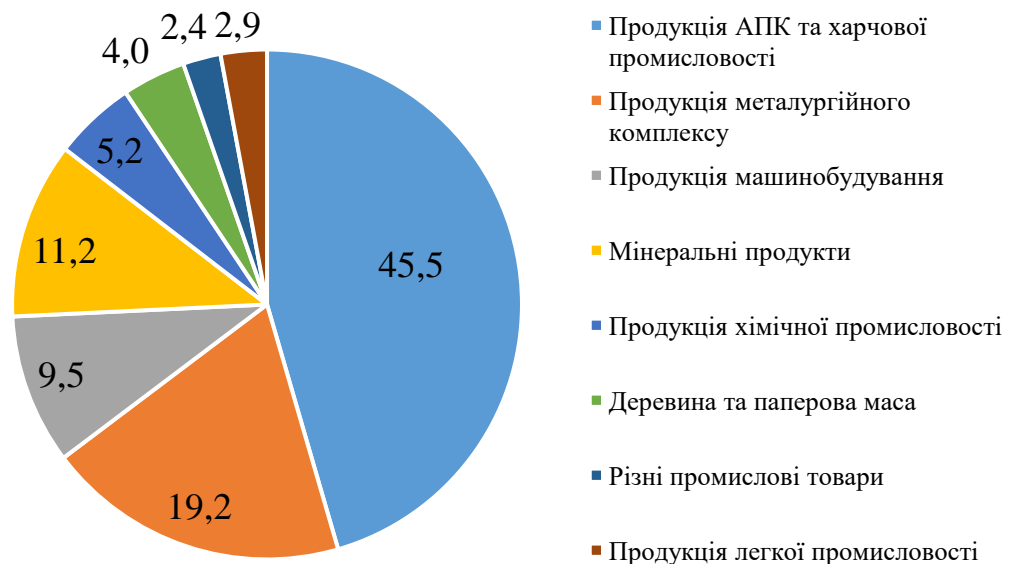

Рис. 2.8 Структура експорту товарів з України, в середньому за період дослідження, % [30]

Характеризуючи структуру експорту товарів з України та Львівської області доцільно наголосити на наступному.

Левову частку у структурі експорту товарів України в цілому займає продукція АПК та харчової промисловості. В середньому за 2020-2022 рр. продукція АПК та харчової промисловості формує близько половини валютних надходжень від експорту товарів.

Продукція металургійного комплексу посідає друге місце у структурі експорту товарів з України. На дану галузь припадає 19,2 % валютної виручки, що у понад 2 рази менше, а ніж на частку продукції АПК.

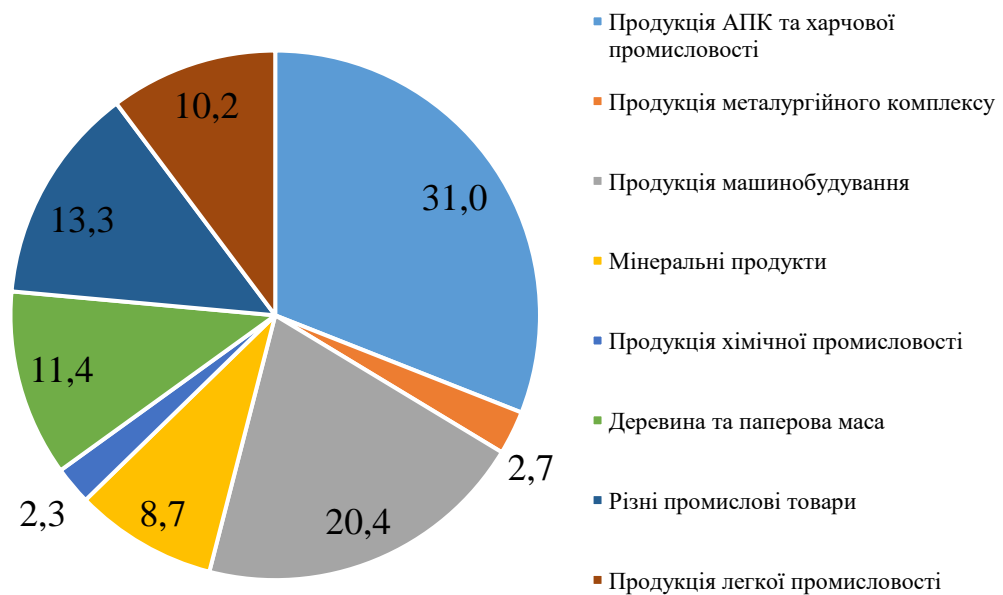

Рис. 2.9 Структура експорту товарів з Львівської області, в середньому за період дослідження, % [30]

Структура експорту товарів Львівської області має певну відмінність порівняно з Україною в цілому, але попри те, основну частку у структурі експорту товарів Львівської області займає експорт продукції АПК та харчової промисловості, яка становить 31,0 в середньому за останні три роки.

Дещо меншою є частка продукції машинобудування. У структурі експорту товарів Львівської області продукція машинобудування становить 20,4 % в середньому за 2020-2022 рр.

Аграрний сектор в Україні останнім часом прийнято називати локомотивом вітчизняної економіки. В структурі експорту товарів з України частка продукції АПК та харчової промисловості становить від 40,9 % у 2021

р. до 53,0 % - у 2022 р. В структурі експорту товарів з Львівської області частка продукції АПК та харчової промисловості є дещо нижчою, але має тенденцію до зниження. У 2020 р. дана частка становила 32,2 %, у 2021 р. – 31,3 % та 29,8 % - у 2022 р.

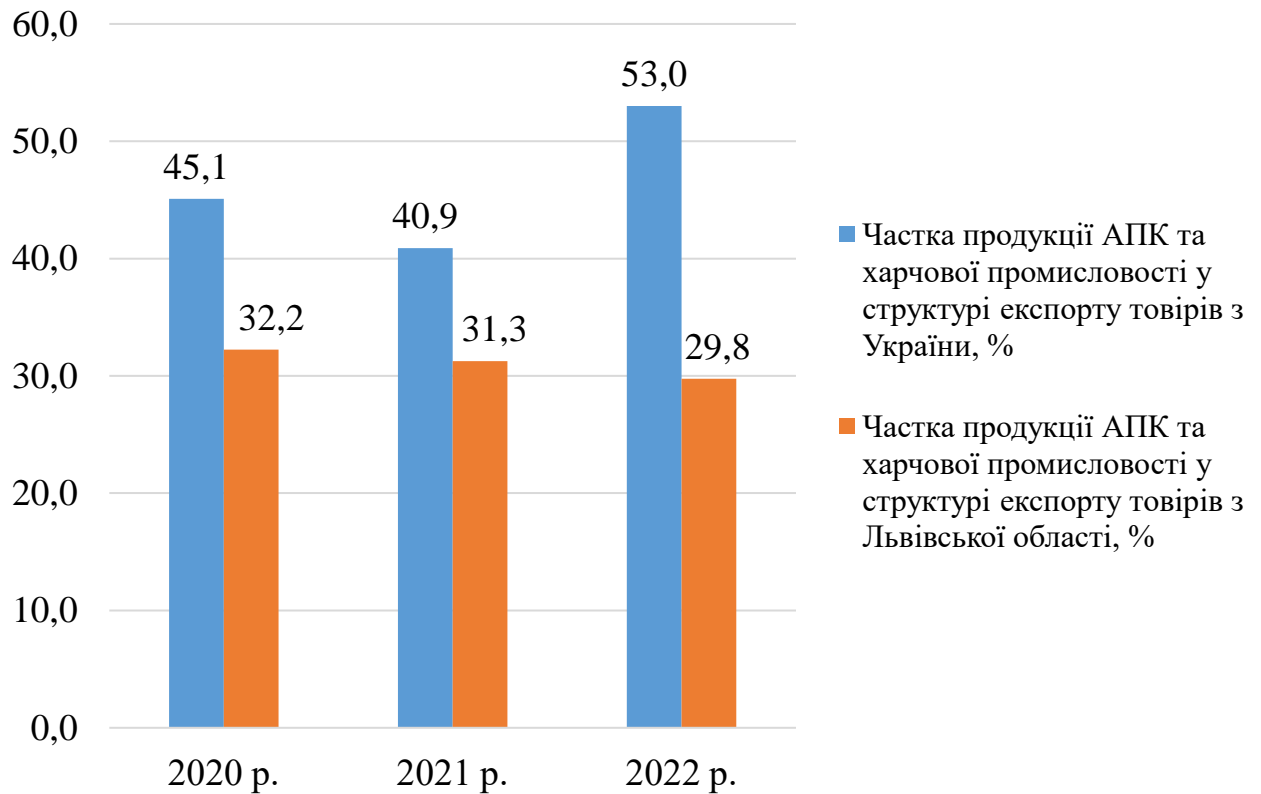

Рис. 2.10 Частка продукції АПК та харчової промисловості у структурі експорту товарів, % [30]

Аграрний сектор України виконує активну роль у стабілізації валютного ринку, зменшенні безробіття, оскільки забезпечує замовленнями, а отже і роботою працівників у суміжних галузях.

Аналізуючи товарну структуру експорту продукції АПК та харчової промисловості з України можемо зазначити наступне. У 2021 р. від експорту живих тварин та продуктів тваринного походження Україна отримала 1345,2 млн. \$, що на 157,0 млн. \$ більше ніж у 2020 р. Разом з тим, частка даної групи у структурі аграрного експорту скоротилась у 2021 р. на 0,5 процентних пункта (табл. 2.4). У 2022 р. за даною групою обсяг експорту проти 2020 р. зріс на 283,6 млн. \$, а частка збільшилась на 0,9 процентних пункта.

Експорт товарів за даною групою у Львівській області у 2021 р. проти 2020 р. зменшився на 8,7 млн. \$, а частка даної групи у структурі аграрного експорту зменшилась на 2,0 п.п. У 2022 р. також спостерігалась негативна тенденція. Експорт за даною групою у 2022 р. зменшився проти 2020 р. на 7,3 млн. \$, а частка даної групи у структурі аграрного експорту знизилась на 1,7 п.п.

Таблиця 2.4 Вартісна структура експорту продукції АПК та харчової промисловості з України

Рік	Одиниця виміру	I. Живі тварини; продукти тваринного походження	II. Продукти рослинного походження	III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	IV. Готові харчові продукти
Україна					
2020 р.	млн. \$	1188,2	11883,2	5746,9	3361,0
	%	5,4	53,6	25,9	15,2
2021 р.	млн. \$	1345,2	15538,0	7037,2	3788,5
	%	4,9	56,1	25,4	13,7
2022 р.	млн. \$	1471,8	13472,7	5948,6	2496,9
	%	6,3	57,6	25,2	10,7
Львівська область					
2020 р.	млн. \$	39,4	380,0	180,8	148,6
	%	5,3	50,8	24,1	19,8
2021 р.	млн. \$	30,7	469,9	254,6	161,4
	%	3,3	51,3	27,8	17,6
2022 р.	млн. \$	32,1	328,3	320,4	219,4
	%	3,6	36,5	35,6	24,4

* Розраховано за даними [30]

Сума експортних надходжень від реалізації продуктів рослинного походження у 2021 р. порівняно з 2020 р. зросла на 3654,8 млн. \$, при цьому їх частка у структурі експорту продукції АПК збільшилась лише на 2,5 п.п. У 2022 р. порівняно з 2020 р. експорт продукції рослинного походження зріс на 1589,5 млн. \$, а частка у структурі експорту продукції аграрного сектору збільшилась на 4,0 п.п. Це вказує на те, що у 2022 р. після початку масштабних бойових дій структура аграрного експорту зазнала суттєвих змін.

У Львівській області сума експортних надходжень від реалізації продуктів рослинного походження у 2021 р. порівняно з 2020 р. зросла на 89,9 млн. \$, при цьому їх частка у структурі експорту продукції АПК Львівської області збільшилась лише на 0,5 п.п. У 2022 р. порівняно з 2020 р. експорт продукції рослинного походження зменшився на 57,1 млн. \$, а частка у структурі експорту продукції аграрного сектору знизилась на 14,3 п.п.

Суттєво зросла сума експорту з України жирів та олії тваринного або рослинного походження. У 2020 р. експорт даної групи товарів у вартісному еквіваленті становив 5746,9 млн. \$, а у 2021 р. зріс до 7037,2 млн. \$, хоч і зменшився у 2022 р. до 5948,6 млн. \$. У структурі експорту частка даної групи товарів збільшилась коливається в межах 25 %.

Сума експорту з Львівської області жирів та олії тваринного або рослинного походження. У 2020 р. експорт даної групи товарів становив 180,8 млн. \$, а у 2021 р. зріс до 254,6 млн. \$, а у 2022 р. збільшився до 320,4 млн. \$. У структурі експорту частка даної групи товарів збільшилась з 24,1 у 2020 р. до 35,6 % у 2022 р.

Структура експорту продукції АПК та харчової промисловості згідно прийнятої класифікації налічує 4 групи товарів, кожна з яких включає окремі види товарів, яких загалом налічується 24.

Україна здійснює експорт продукції агропромислового комплексу та харчової промисловості, і можна виділити чотири основних типи товарів, які забезпечують значну частину експортних доходів за цим напрямом (табл. 2.5).

Зернові культури становлять найбільшу частку у структурі вітчизняного експорту аграрної продукції. У 2020 р. частка експорту зернових в структурі експорту продукції агропромислового комплексу складала 24,4 %, а у 2021 р. вона зросла до 25,5%. Експортна виручка від реалізації зернових культур зросла у 2022 р. на 298,2 млн. \$. порівняно з 2020 р.

Також значний приріст відзначається за іншою групою аграрної продукції, а саме, насіння і плоди олійних рослин. Частка цієї групи продукції

у структурі експорту продукції агропромислового комплексу є не надзвичайно великою, але має стійку тенденцію до зростання.

Таблиця 2.5 Структура українського експорту продукції АПК та харчової промисловості, 2020-2022 рр.

Код і назва товарів згідно з УКТ ЗЕД	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення, 2022 р до 2020 р., +,-	
	млн. дол. \$	частка, %	млн. дол. \$	частка, %	млн. дол. \$	частка, %	млн. дол. \$	частка, %
зернові культури	9410,7	24,4	12343,8	25,5	9112,5	22,3	-298,2	-2,1
жири та олії тваринного або рослинного походження	5746,9	14,9	7037,2	14,5	5949,4	14,6	202,5	-0,3
насіння і плоди олійних рослин	1842,4	4,8	2435,2	5,0	3758,8	9,2	1916,4	4,4
залишки і відходи харчової промисловості	1576,5	4,1	1733,1	3,6	1082,0	2,6	-494,5	-1,5
м'ясо та їстівні субпродукти	652,1	1,7	845,6	1,7	923,9	2,3	271,8	0,6
молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	426,5	1,1	378,5	0,8	452,5	1,1	26	0
їстівні плоди та горіхи	238,4	0,6	368,2	0,8	313,1	0,8	74,7	0,2
овочі	168,1	0,4	196,6	0,4	102,7	0,3	-65,4	-0,1
готові продукти із зерна	313,1	0,8	414,6	0,9	251,8	0,6	-61,3	-0,2
цукор і кондитерські вироби з цукру	250,3	0,6	246,5	0,5	299,6	0,7	49,3	0,1
тютюн і промислові замінники тютюну	441,3	1,1	453,0	0,9	138,7	0,3	-302,6	-0,8
інші товари та продукти АПК та харчової промисловості	17545,5	45,4	21928,3	45,3	18460,1	45,2	914,6	-0,2
Всього АПК	38611,8	100	48380,6	100	40845,1	100	2233,3	-

* Розраховано за даними [30]

У 2020 р. у структурі експорту АПК дана товарна група займала 4,8 %, а у 2022 р. – досягла 9,2 %. Таким чином, грошові надходження від експорту даної групи товарів зросли на 1916,9 млн. \$. за досліджуваний період. Динамічним є зменшення тютюну та промислових замінників тютюну. У 2022 р. експорт даної товарної групи зменшився порівняно з 2018 р. на 302,6 млн. \$.

Досить схожою є динаміка експорту продукції АПК у Львівській області. Суттєво скоротився експорт зернових культур. У 2020 р. зернових культур було експортовано на 281,3 млн. \$ з часткою у структурі аграрного експорту – 37,6 %. У 2021 р. загальна сума експорту зернових зросла до 340,1 млн. \$, а у 2022 р. знизилась до 164,4 млн. \$, що становило лише 18,3 % у структурі експорту продукції АПК Львівської області.

Таблиця 2.6 Структура експорту продукції АПК та харчової промисловості Львівської області, 2020-2022 рр.

Код і назва товарів згідно з УКТ ЗЕД	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення, 2022 р до 2020 р., +,-	
	млн. дол. \$	частка, %	млн. дол. \$	частка, %	млн. дол. \$	частка, %	млн. дол. \$	частка, %
зернові культури	281,3	37,6	340,1	37,1	164,4	18,3	-116,9	-19,3
жири та олії тваринного або рослинного походження	180,8	24,1	254,6	27,8	320,4	35,6	139,6	11,4
насіння і плоди олійних рослин	70,7	9,4	84,5	9,2	116,9	13,0	46,2	3,5
залишки і відходи харчової промисловості	52,7	7,0	66,8	7,3	66,6	7,4	13,9	0,4
м'ясо та їстівні субпродукти	11,9	1,6	16,8	1,8	8,1	0,9	-3,8	-0,7
молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	18,2	2,4	6,1	0,7	17,7	2,0	-0,5	-0,5
їстівні плоди та горіхи	21,8	2,9	32,3	3,5	17,7	2,0	-4,1	-0,9
овочі	1,4	0,2	5,7	0,6	1,6	0,2	0,2	0,0
готові продукти із зерна	21,7	2,9	25,2	2,7	20,7	2,3	-1	-0,6
цукор і кондитерські вироби з цукру	14,8	2,0	0,9	0,1	49,1	5,5	34,3	3,5
тютюн і промислові замінники тютюну	4	0,5	3,3	0,4	3,3	0,4	-0,7	-0,2
інші товари та продукти АПК та харчової промисловості	69,5	9,3	80,2	8,7	113,7	12,6	44,2	3,3
Всього АПК	748,8	100	916,6	100	900,2	100	151,4	-

* Розраховано за даними [30]

Стабільну динаміку до зростання показує товарна група - жири та олії тваринного або рослинного походження. У 2020 р. експортна виручка за даною товарною групою становила 180,8 млн. \$ та зросла у 2022 р. до 320,4 млн. \$. Частка даної товарної групи у структурі експорту продукції АПК Львівської області зросла протягом досліджуваного періоду на 11,4 % - з 24,1 % у 2020 р. до 35,6 % у 2022 р.

Загалом можна констатувати той факт, що у 2022 р. обсяг експорту АПК як в Україні загалом, так і у Львівській області зріс проти 2020 р. Разом з тим, необхідно зазначити, що порівняно з 2021 р. експорт продукції АПК та харчової промисловості у 2022 р. знизився.

2.3 Логістичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрної сфери в сучасних умовах

Логістичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств залежить від країни-експортера. Експорт до країн Європейського союзу забезпечувався автомобільним, залізничним транспортом, а також річковим та морським транспортом. Експорт в країни Африки здійснювався через «морські ворота» країни – чорноморські порти, а також порти Азовського моря.

Серед основних країн-партнерів, які експортували українські товари у 2019-2021 рр. можна виділити наступних: Європейський союз, Китай, Туреччину, Індію, Російську Федерацію, Білорусь та США (табл. 2.7).

Найбільш успішними торговельними партнерами для України щодо експорту товарів є Європейський союз та Китай. За даними, представленими в таблиці 2.7, можна спостерігати тенденцію до зменшення частки Європейського союзу в загальному обсязі експорту українських товарів, тоді як Китай значно посилив свою позицію як торговельний партнер. За період з 2019 року експорт українських товарів до Китаю зріс на 4,6 пункти.

Таблиця 2.7 Структура експорту товарів з України в розрізі країн, %

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення, 2021 р до 2019 р., +,-
Європейський союз	41,5	37,8	39,4	-2,1
Китай	7,2	14,4	11,8	4,6
Туреччина	5,2	5,0	6,1	0,9
Російська Федерація	6,5	5,5	5,0	-1,5
Індія	4,0	4,0	3,7	-0,3
Єгипет	4,5	3,3	2,9	-1,6
Білорусь	3,1	2,7	2,2	-0,9
США	2,0	2,0	2,4	0,4
Інші країни світу	26,0	25,3	26,5	0,5

* Розраховано за даними [30]

Ми припускаємо, що внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України суттєво зміниться структура експорту українських товарів до країн-партнерів. Очевидно, що з цього списку будуть виключені Росія та Білорусь. Також змінюється структура товарних позицій. Частка металургійного комплексу в загальній структурі вітчизняного експорту, безумовно, зменшиться через логістичні проблеми та зниження чи зменшення обсягів виробництва на металургійних підприємствах на сході України. Втрачено такі великі металургійні підприємства, як Азовсталь, Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча, тощо. Також неможлива релокація цього виду бізнесу в більш безпечні регіони України, навіть за найбільшої державної підтримки.

Саме 2022 рік став дуже складним не лише для України, але й для світового співтовариства в цілому. Повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації на територію України, блокування основних логістичних маршрутів експорту продукції з України та тимчасова окупація та знищення експортно орієнтованих підприємств викликали суттєві зміни в структурі та географічному напрямі експорту товарів.

Транспортна логістика значно ускладнилася. У 2022 році морським транспортом було експортовано на 55 % менше продукції порівняно з 2021 роком. Натомість, значно зросла частка перевезень автомобільним

транспорт. Загальний обсяг експорту товарів автомобільним транспортом збільшився на 32,4 % у порівнянні з роком 2021 року. У перші місяці повномасштабного військового вторгнення РФ перекрыти обсяги експорту продукції АПК, який здійснювався морським транспортом за рахунок використання автомобільного, залізничного та річкового транспорту не було фізичної можливості. Одне вантажне морське судно може забезпечити переміщення такої кількості вантажів, що потребує, наприклад, близько 3600 вантажівок чи 40 річкових барж.

З початку повномасштабного військового вторгнення до моменту початку реалізації «зернової ініціативи» 60 % експорту зерна здійснювалось річковим транспортом, 26 % - залізницею та 4 % - автомобільним транспортом.

Залізницею експорт здійснювався в порти Польщі та Литви, а також через Австрію. Використання залізничного транспорту, а тим паче автомобільного виявилось низько ефективним з економічної точки зору.

Валерій Ткачов, заступник директора Департаменту комерційної роботи АТ «Укрзалізниця» наголошує на більш глибоких проблемах експорту зернових через європейські порти та зазначає, що в глобальному плані до обсягів українського експорту європейські морські термінали не готові. Всі польські порти - Гданськ, Гдиня, Щецин у 2021 р. перевалили лише 8,2 млн т зерна. Найпотужніший порт Констанца перевалив у 2021 р. трохи більше 25 млн т. Тобто це ті портові ємності, які знаходяться поблизу нас. Їх недостатньо для того, щоб перевалити наші хоча б 30 млн т, які ми, можливо, у 2022 р. захочемо експортувати. Не кажучи вже про ті 60 млн т, які експортувались Україною до війни. [10]

Завдяки підтримці Туреччини та Організації Об'єднаних Націй вдалося розблокувати роботу морських портів у Великій Одесі. «Зерновий коридор» розпочав роботу з 1 серпня 2022 року. Ще протягом серпня 2022 року з портів «Одеса», «Чорноморськ» та «Південний» було експортовано понад 1,7 млн тонн сільськогосподарської продукції.

Всього протягом серпня з розблокованих портів вийшло 68 суден, порти призначення яких розташовані в 18 країнах світу. За аналогічний період час через Дунайські порти експортовано майже 1,6 млн тонн, залізницею - близько мільйона тонн, а автотранспортом - понад 600 тис. тонн. [9]

Як результат, якщо у березні 2022 року було експортовано 331,6 тис. т продукції АПК, то у квітні – 1,2 млн. т, у червні – понад 2,7 млн.т. та 3 млн.т. у липні 2022 р. Водночас, це значно менше, ніж 5-6 млн. т, які щомісяця експортувалися чорноморськими портами до війни. Загалом, до відкриття одеських портів, станом на 01 серпня 2022 року, відвантажено майже 8 млн. т продукції АПК, тоді як у 2021 році показник за березень-липень був понад як удвічі більшим – 19,5 млн. т. З початком реалізації «зернової ініціативи» щомісячний експорт продукції АПК суттєво зріс. Загалом у серпні Україна експортувала 4,6 млн. т. продукції АПК, у жовтні та вересні - по 6,9 млн. т, а у листопаді – 7,2 млн.т. [16; 5]

У 2022 році Україна заробила понад 20 мільярдів доларів від експорту сільськогосподарської продукції. Це майже вдвічі менше, ніж у попередньому, мирному 2021 році. Однак цей експорт став головним джерелом валютних надходжень у країну під час війни, не враховуючи міжнародної фінансової підтримки. Для порівняння, експорт ІТ-послуг приніс Україні в 2022 році 7,34 мільярда доларів.

Майже 40% аграрного експорту становлять зернові, причому понад половину з них експортується до Європейського Союзу.

До 2022 року найбільшим покупцем української агропродукції був Китай з часткою майже 20%. Протест за результатами 2022 року лідером став ЄС із понад 50%.

Карта експорту української аграрної продукції на зовнішніх ринках зазнала змін. Частка експорту до країни ЄС збільшилася з 32,4% до 59,3%. В інших напрямках зменшується. Найбільшими імпортерами українських зернових у 2022 році стали Румунія – 13,6% від загальної вартості експорту АПК, Китай – 12,1%, Іспанія – 10,8%, Туреччина – 9,6%. Це призвело до того,

що європейці почали вкладатися в розбудову інфраструктури: збільшити свої перевалочні та переробні потужності. Але великі обсяги агропродукції викликали переполюх на європейських ринках.

Міністерство Аграрної політики та продовольства України спільно з Київською школою економіки провело аналіз непрямих втрат сільського господарства України у 2022 році від війни. Аналітичні дані вказують на те, що загальна сума непрямих втрат аграрного сектору України протягом перших восьми місяців широкомасштабної війни становила 34,25 млрд. дол. США. Понад 50 % цієї суми припадає на втрати виробників через порушення логістичних потоків. [13]

Світова спільно продемонструвала єдність у розв'язанні проблем, зокрема, економічних, логістичних, які виникли внаслідок збройної агресії проти України. ЄС відмінив у 2022 р. митні обмеження та квоти на експорт аграрної продукції з України та пролонгував цю норму на 2023 р.

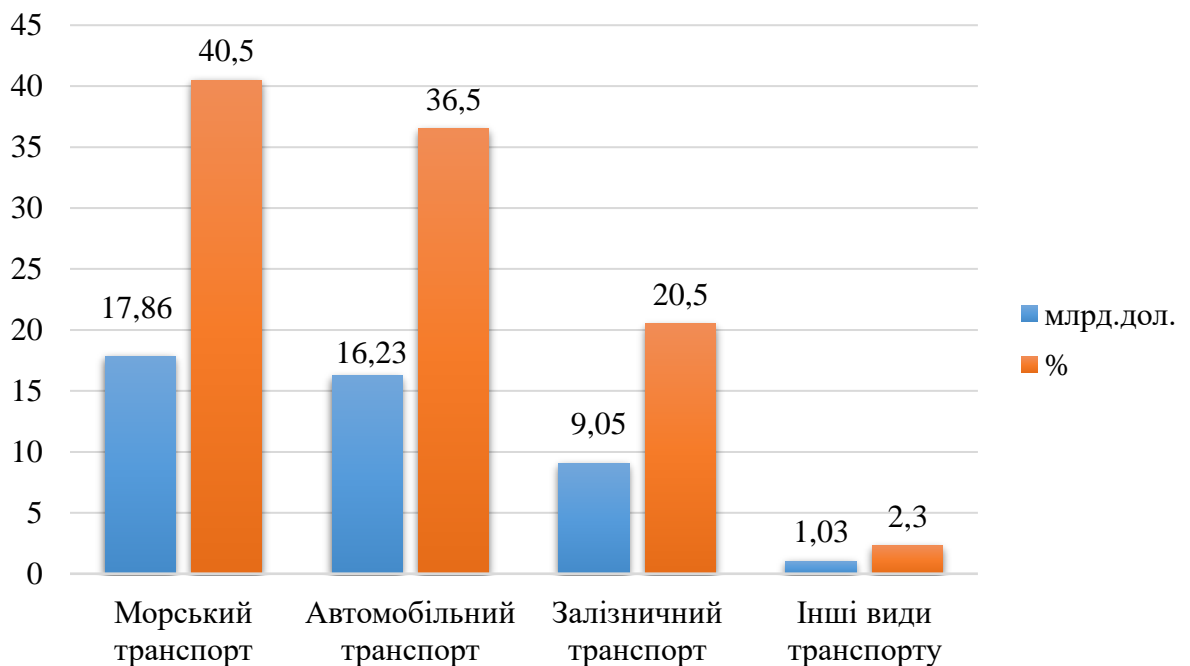

Рис. 2.11 Вартісна структура експорту видами транспорту [30]

За твердженням першої віце прем'єрки, міністерки економіки України Юлії Свириденко незважаючи на втрати сільського господарства через повномасштабну війну загалом за 11 місяців 2022 року Україна експортувала 50,9 млн тонн продукції АПК та харчової промисловості на загальну суму 21,1

мільярдів доларів. В обсягах це на 16,7%, а в вартості – на 13,7% менше, ніж за 11 місяців 2021 р. [20].

У 2022 р. найбільшими експортованими товарами серед галузей залишається аграрна та харчова продукція, що становить 53% від загального обсягу експортних товарів. Кукурудза та пшениця залишаються двома основними експортними продуктами України.

На рис. 2.11 та 2.12 видно, що лідером експорту товарів за підсумками минулого року став морський транспорт з обсягом 53,86 млн. т. На другому місці займається залізничний транспорт (33,73 млн. т), а на третьому місці – автомобільний транспорт (12 млн. т).

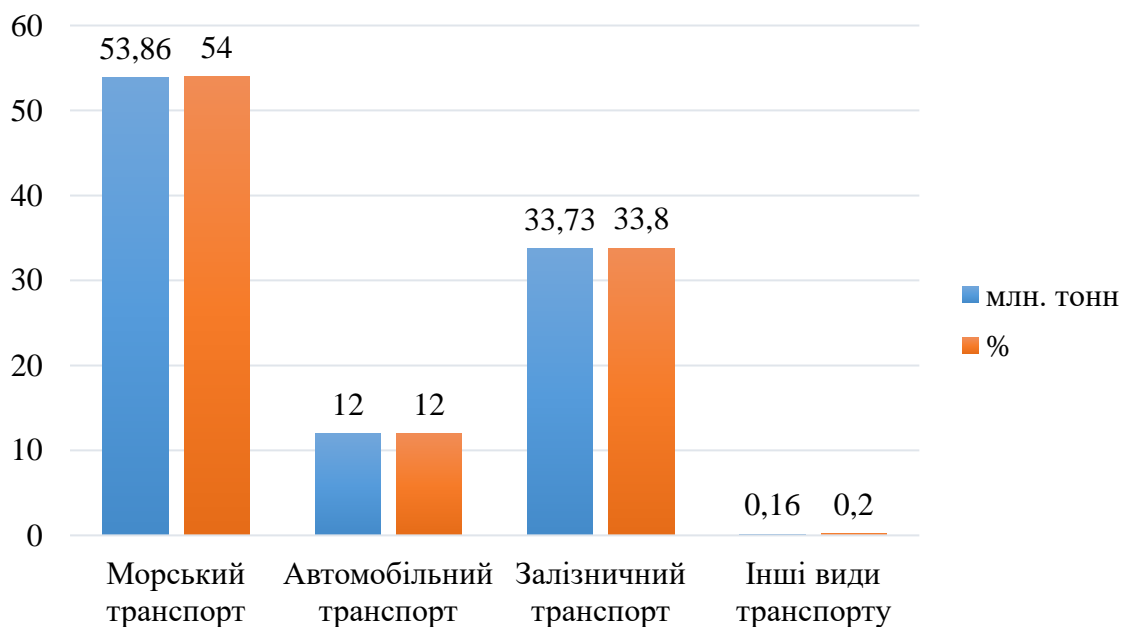

Рис. 2.12 Кількісна структура експорту видами транспорту [30]

У першому кварталі 2023 року експорт товарів з України склав 19,4 млрд. дол., що становить 85,7% від показника попереднього року. Основними групами товарів в цьому експорті були зернові культури (30,7% від загального експорту України), жири й олії (14,2%) та насіння і плоди олійних рослин (8%). Стабільний експорт цих товарних груп здійснюється через реалізацію Чорноморської зернової ініціативи та постачання до країни Європейського Союзу.

Однак у липні Російська Федерація порушили хитку ситуацію з вітчизняною логістикою. Після виходу із Зернового угоди вони атакували

портову інфраструктуру півдня України, що призвело до повної дестабілізації експорту зерна та знищення 220 тисяч тонн продовольства. Наразі всі аграрії чекають на відновлення Зернового договору або робочої альтернативи.

Україна, знаючи наслідки війни, сьогодні має обмежені можливості в логістиці. Однак уже зараз стає очевидним, що в майбутньому наші товари будуть головним чином направлятися на захід – до країни Європейського Союзу. Тому виникає перспектива максимального розширення автомобільних та пунктів пропуску у напрямку ЄС, збільшення залізничної логістики через сухі порти та вузли перевантаження на вузьку колію. Однак оптимальними маршрутами залишаються Одеський, Південний та Чорноморські порти, так як вартість логістики через ці маршрути наразі значно перевищує вартість, яка склалася при використанні портів Великої Одеси.

Крім того, коли робота портів буде відновлена, розвинена логістика з країнами Європейського Союзу стане фундаментом для економічної інтеграції України в європейську економіку.

РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

3.1 Логістичне забезпечення експорту аграрної продукції з України в сучасних умовах

Війна в Україні завдала значного удару по аграрному експорту України. Бойові дії призвели до закриття морських портів, які є основними воротами для експорту української продукції. Це зумовило значне зменшення обсягів експорту, а також зростання цін на продовольство на світових ринках.

Зважаючи на закриття морських портів, українським агроекспортерам довелося переорієнтуватися на альтернативні маршрути доставки, зокрема залізничний, автомобільний та повітряний. Це призвело до зростання витрат на транспортування та скорочення термінів постачання.

У зв'язку з переорієнтацією на альтернативні маршрути доставки важлива роль у організації аграрного експорту відіграє логістика. Логістичним компаніям доводиться розробляти нові маршрути, координувати перевезення та забезпечувати безпеку вантажів. Уряд України вжив заходів для спрощення митних процедур для експортерів аграрної продукції. Зокрема, було запроваджено попереднє митне оформлення, яке дозволяє експортерам випускати товари без їх фактичного пред'явлення митному органу.

Незважаючи на всі ці виклики, українські експортери продовжують працювати над тим, щоб забезпечити стабільні поставки продукції на світові ринки. Вони адаптуються до нових умов і знаходять нові можливості для розвитку.

Отже, організація експорту аграрної продукції з України в умовах воєнного стану має свої особливості та виклики, які впливають на весь ланцюг постачання, включаючи виробництво та експорт сільськогосподарської продукції.

Введення воєнного стану на території України суттєво змінило умови перевезень і ускладнило виконання договорів перевезення. Було введено нові правила та обмеження, які стосуються не лише транспорту, а й руху взагалі, включаючи обмеження на в'їзд і виїзд з певних територій. Важливим аспектом в цей період є питання страхування перевезень, оскільки існує збільшений ризик від воєнних дій, а також можливість зниження тарифів чи відмови від страхування страховими компаніями через підвищений ризик.

Також важливо враховувати, що військові дії можуть призвести до порушення термінів доставки вантажів та збільшення витрат на їх перевезення. У таких умовах необхідно ретельно аналізувати всі аспекти перевезень та укладення договорів, щоб зменшити можливі ризики та витрати. Також важливо враховувати всі обмеження та правила, які діють на території України та країн-партнерів при здійсненні міжнародних перевезень.

Мазур К.В. виділяє основні проблеми у логістичному бізнесі України в сфері експорту аграрної продукції, які включають відмову від накопичення продукції в портах, зміну складських умов та складнощі з закупівлею аграрної продукції. (рис. 3.1)

Рис. 3.1 Фактори, що ускладнюють логістику в сфері агроекспорту в Україні [26]

Війна суттєво вплинула на бізнес і вантажні перевезення, зокрема, заборони на використання авіапростору та морських портів, а також обмеження на переміщення товарів через пункти пропуску. Зміни у режимі перетину кордону також призвели до обмежень у міжнародних авіап перевезеннях та зміни маршрутів суден, що викликає труднощі для перевізників та завдає збитків галузі. У цих умовах бізнес та логістичні компанії шукають альтернативні шляхи та засоби перевезень для забезпечення доставки товарів до місця призначення.

Отже, умови бізнесу та вантажних перевезень в Україні суттєво змінилися через війну, що вимагає від компаній адаптуватися та шукати більш ефективні методи транспортування товарів.

Повномасштабна війна в Україні суттєво ускладнила умови та обсяги перевезень. Обмеження на переміщення через контрольні пункти та заборони на використання авіапростору та морських портів ускладнили логістику та збільшили вартість перевезень. Імпортери на даний час бояться заповнювати свої склади в Україні, оскільки не можуть гарантувати цілість та безпеку товарів. Це може створювати проблеми для імпортерів, що зберігають та перевозять товари в Україну.

У наземних перевезеннях також є свої особливості, як при використанні автомобільного, так і залізничного транспорту. У вантажних компаніях зросли ризики затримки вантажу на кордоні з Білоруссю, і транспортні компанії шукають альтернативні маршрути та способи, щоб зменшити ризики та забезпечити своєчасну доставку.

Собівартість перевезень залежить від багатьох факторів, таких як вартість пального, погодні умови, енергозабезпечення та зміни в митних правилах. Крім того, конкуренція на ринку перевезень також впливає на ціни на послуги перевізників, що робить ціни на перевезення вантажів менш передбачуваними.

Підписання Угоди про лібералізацію транзитних та двосторонніх міжнародних перевезень між Україною та ЄС значно спростило процедуру

оформлення документів та дозволів для перевезення вантажів через кордон. Це відкрило вітчизняним транспортним компаніям доступ до легального міжнародного ринку та звільнило їх від необхідності придбання ліцензій на «сірому» ринку. Раніше перевізники повинні були отримувати дозволи на кожну поїздку до країн ЄС, що було дуже часто затратним. Зараз вони можуть вільно перевозити вантажі між Україною та ЄС, що зменшує витрати та підвищує ефективність їхньої роботи. Крім того, водії можуть здійснювати поїздки до країн ЄС без міжнародного водійського посвідчення, що спрощує їхню роботу та зменшує витрати на отримання документів. Угода також сприяє зменшенню бюрократичних перешкод та прискорює процеси прикордонного контролю, що полегшує транзит вантажів через Україну. Однак це не означає, що транспортні компанії більше не мають інших труднощів та перешкод під час перевезення вантажів.

Можливість виїзду українських моряків в рейси під час воєнного стану також є позитивним кроком для них, оскільки це дозволяє зберігати робочі місця та доходи. Згідно з Постановою КМУ від 02.09.2022 р. № 992, якою змінено Правила перетинання державного кордону громадянами України, надано можливість виїзду морякам-чоловікам віком від 18 до 60 років для навчання та роботи за кордоном під час дії воєнного стану. Це дозволяє українським морякам продовжувати роботу за кордоном та зберігати свої доходи, запобігаючи загальній кризі в морському секторі України.

З метою стабілізації та забезпечення оптимальних умов функціонування транспортного сектору України органи державної влади на період дії правового режиму воєнного стану вжили ряд пріоритетних заходів [26]. Серед цих заходів можна визначити:

1. Створення координаційного центру для забезпечення взаємодії між різними міністерствами та відомствами, які забезпечують функціонування транспортного комплексу.

2. Забезпечення безпеки та захисту транспортної інфраструктури, включаючи охорону доріг, залізниць, аеропортів, морських портів та іншого.

3. Забезпечення перевезень матеріальних ресурсів для забезпечення обороноздатності країни за використанням різних видів транспорту, включаючи залізницю, автотранспорт, морський та повітряний транспорт.

4. Забезпечення функціонування транспортного сектору в умовах економічної кризи. У разі введення воєнного стану може відбутися зменшення обсягів перевезень та збільшення витрат на транспортування товарів. Органи державної влади забезпечують ефективне використання транспортної інфраструктури для зменшення витрат на перевезення товарів та послуг.

В умовах воєнного стану перевізники можуть стикатися з труднощами в організації перевезень, що може призвести до скорочення їхньої діяльності та зменшення чисельності працівників. Органи державної влади забезпечують підтримку перевізників та працівників транспортного сектору шляхом надання пільг та допомоги в управлінні фінансовими ресурсами.

Блокада портів України має серйозні наслідки для експорту аграрної продукції України та супроводжується рядом негативних наслідків (рис. 3.1).

Таблиця 3.1 Загрози для вітчизняних експортерів від блокування морських портів

Вид загрози	Суть та зміст загрози
Затримка експорту	блокада портів призводить до затримки в експорті сільськогосподарської продукції, що може призвести до втрат контрактів та втрати ринків збуту
Втрати для сільськогосподарських підприємств	блокада портів призводить до зменшення або припинення експорту для сільськогосподарських підприємств, що призводить до фінансових втрат та зменшення прибутку
Порушення контрактних зобов'язань	блокада портів спричиняє невиконання контрактних зобов'язань щодо експорту, що може викликати правові проблеми та негативно позначитися на репутації України як надійного постачальника
Втрата ринків збуту	часткова блокада портів може призвести до втрати ринків збуту для українських сільськогосподарських товарів, а конкуренти можуть використовувати цю ситуацію для зайняття вакантних позицій на ринку аграрної продукції
Загроза інвестиціям	блокада портів може створити негативну інвестиційну атмосферу у сільському господарстві через відсутність прийнятних цін на сільськогосподарську продукцію, що може вплинути на інвестиційну привабливість даного сектору економіки

Поділяємо думку Мазур К., що введення в дію зернового коридору в умовах військового стану в Україні стало складним завданням через зміни в безпековій ситуації та обмеження на пересування товарів і людей. Основні аспекти функціонування зернового коридору в таких умовах включають (рис. 3.1).

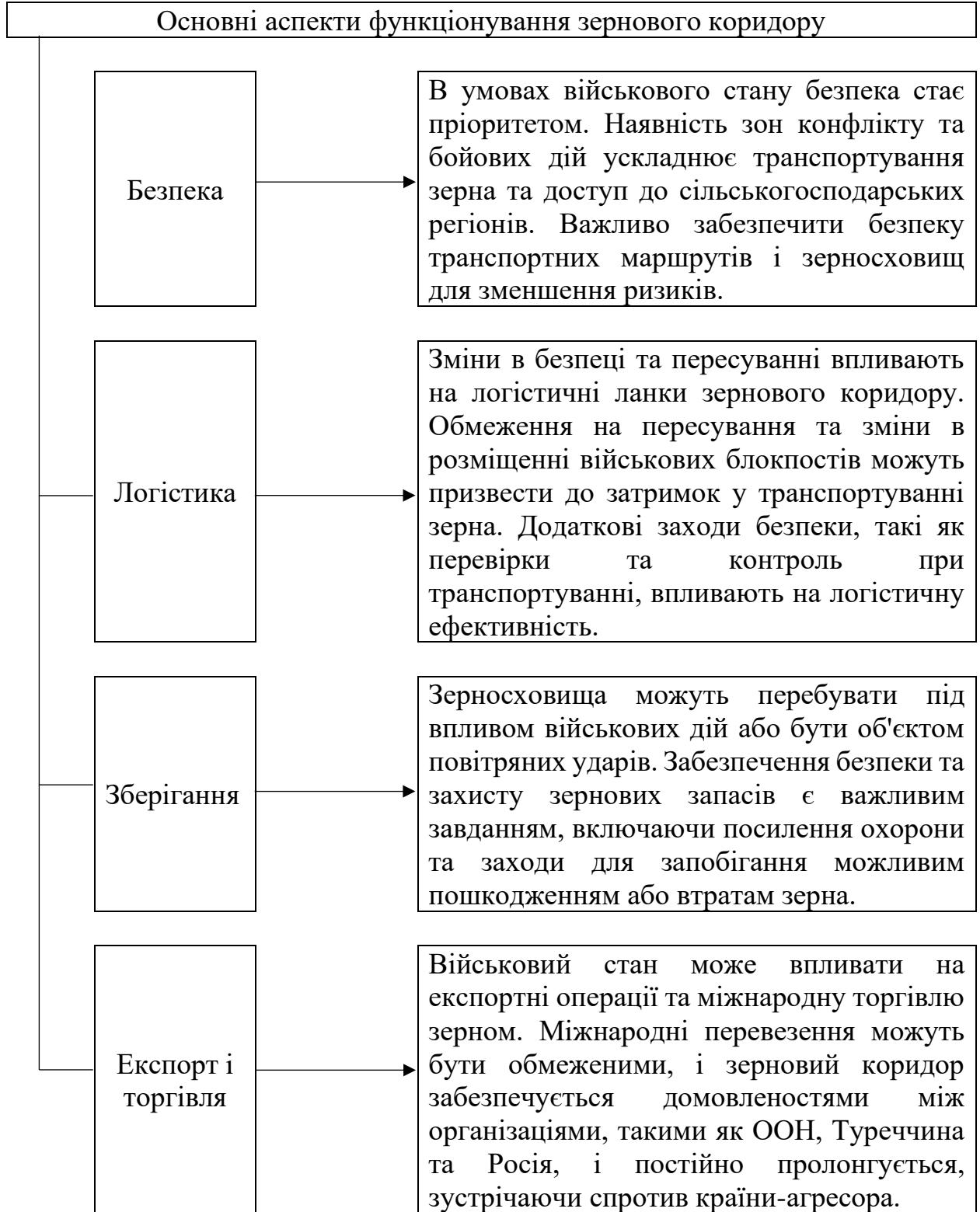

Рис. 3.1 Основні аспекти функціонування зернового коридору в умовах

воєнного стану

У зв'язку з введенням військового стану, органи державної влади в Україні прийняли ряд першочергових заходів для стабілізації та забезпечення оптимальних умов функціонування транспортного сектору. Ці заходи включають:

- створення координаційного центру - для забезпечення координації дій між різними міністерствами та відомствами, які забезпечують функціонування транспортного комплексу;

- забезпечення безпеки та захисту транспортної інфраструктури - військові та правоохоронні органи забезпечують охорону доріг, залізниць, аеропортів, морських портів тощо;

- забезпечення перевезень матеріальних ресурсів для забезпечення обороноздатності країни - з використанням різних видів транспорту, включаючи залізницю, автотранспорт, морський та повітряний транспорт;

- підтримка перевізників та працівників транспортного сектору - за допомогою надання пільг та допомоги в управлінні фінансовими ресурсами для забезпечення стабільності та ефективності роботи перевізників.

Для вдосконалення транспортної системи для експорту сільськогосподарської продукції в умовах військового стану, можна вжити такі заходи:

- забезпечення безпеки транспортних маршрутів, що включає зміцнення контролю на дорогах та важливих вузлах, залучення додаткових правоохоронних органів, встановлення постів та контрольних пунктів.

- розробка планів екстреної логістики, що передбачає готовність плану екстреної логістики для забезпечення продовольства військових формувань України або постраждалого населення у випадку виникнення військових загроз і обмежень.

- співпраця з міжнародними партнерами - умови військового стану вимагають співпраці з міжнародними логістичними компаніями та транспортними операторами для забезпечення безперервного експорту аграрної продукції.

Вказані напрями для відновлення та розвитку логістики в аграрному секторі України після військового конфлікту є ключовими для забезпечення стійкості та ефективності галузі перевезень. Основними напрямками можуть бути:

1. Відновлення транспортної інфраструктури:

- після воєнного конфлікту та можливого пошкодження транспортної інфраструктури буде необхідно провести комплексні ремонтні та відновлювальні роботи.

- фінансова та технічна підтримка від уряду, міжнародних організацій та інвесторів може бути важливою для швидкого відновлення інфраструктури.

2. Забезпечення безпеки транспорту:

- враховуючи можливу вразливість умов забезпечення безпеки після конфлікту, необхідно вдосконалити системи охорони та контролю на транспорті.

- розробка та впровадження сучасних технологій безпеки, включаючи відеоспостереження, системи виявлення загроз та контролю доступу, можуть підвищити рівень захисту.

3. Розвиток альтернативних маршрутів:

- важливо розробити план екстреної логістики, який включатиме альтернативні маршрути для транспортування продукції АПК у разі обмежень на основних шляхах.

- співпраця з експертами у галузі транспортної логістики та географії допоможе визначити оптимальні альтернативи.

4. Підтримка сільськогосподарських підприємств:

- надання фінансової підтримки та консультацій сільськогосподарським підприємствам щодо організації перевезень.

- розвиток малих переробних підприємств сприятиме локальному переробленню сільськогосподарської продукції, зменшуючи залежність від далеких транспортних маршрутів.

Усі ці заходи повинні бути частиною комплексної стратегії для відновлення і підтримки логістичної інфраструктури та процесів в аграрному секторі. Зазначені напрями можуть сприяти стійкому та ефективному функціонуванню галузі перевезень в умовах воєнного стану та сприяти подальшому розвитку сільськогосподарського сектору України.

3.2 Напрями вдосконалення регулювання експорту зернових культур

Торгівля під час воєнного стану проявила стійкість та надійність, а отримання нашою країною статусу кандидата на вступ до ЄС відкрило нові можливості для розвитку та євроінтеграції. Це рішення є особливо важливим для зовнішньої торгівлі та розвитку українського експорту, який до початку війни активно розвивався та демонстрував позитивну динаміку. Однак під час початкового етапу війни його обсяг скоротився майже на половину, але з травня 2022 року почалося повільне відновлення.

Ключову роль у відновленні експорту відіграла ініціатива зернового експорту Чорноморської ініціативи, що призвела до розблокування українських портів та безпечного експорту зернових товарів морським транспортом, який є найбільш вигідним та ефективним для логістики масових вантажів видом транспорту. Згідно з Офісом ООН з координації гуманітарних питань, завдяки цій угоді було вивезено майже 33 млн. т зерна, що постачалося до різних регіонів світу.

Проте припинення дії угоди, порушення правил безпеки в Чорному морі, постійні обстріли портової інфраструктури та умисне знищення агропромислової продукції змушує шукати альтернативні шляхи експорту сільськогосподарської продукції, яка на практиці складає основу українського експорту під час воєнного стану.

Аналізуючи динаміку товарної структури експорту у відсотковому співвідношенні до загальних обсягів, можна відзначити зростання частки

експорту зернових культур у 2022 році та в перших місяцях 2023 року, що зумовлено частковим розблокуванням українських портів. З урахуванням основних категорій українського експорту у 2022 році, зернові культури, жири та олії, а також недорогоцінні метали (зокрема чорні метали) становлять разом 47% від загального експорту. Протягом перших 4 місяців 2023 року цей показник навіть зріс до 53% за рахунок збільшення експорту зернових культур.

Аналізуючи експорт за видами транспорту, можемо відмітити поступове відновлення морських перевезень з серпня 2022 року, коли була запущена зернова ініціатива. Проте довоєнні показники залишаються недосяжними. Збільшення частки залізничного транспорту з березня 2022 року стало альтернативою для реалізації планів експорту. Однак проблеми недостатньої пропускної спроможності, низької інтегрованості та високого ступеня зносу рухомого складу призвели до поступового зменшення обсягів експорту цим видом транспорту.

Експорт автомобільним транспортом збільшився вдвічі, але можливості цього виду транспорту також обмежені, оскільки він стає нерентабельним на великі відстані. До початку війни Україна і Росія були світовими лідерами експорту сільськогосподарської продукції, експортуючи близько 30 % пшениці, 20 % кукурудзи та 75 % соняшникової олії. З початком війни весь цей експорт припинився, що призвело до різкого збільшення світових цін на сільськогосподарську продукцію.

За період дії зернового коридору загалом було експортовано 66,8 млн т. зернових та олійних культур, при цьому 49,3% з них пройшли через зерновий коридор. Китай, Іспанія та Туреччина стали найбільшими імпортерами зернових культур через зерновий коридор.

Зазначені результати функціонування зернового коридору підтверджують важливість зернової ініціативи для України та світу. Проте через зруйновану систему безпеки у Чорному морі важливо шукати альтернативні варіанти експорту аграрної продукції.

Вихід Росії з зернової угоди та призупинення її дії не створило особливих проблем для уряду України, оскільки постійні загрози та порушення правил вже раніше змушували шукати нові варіанти та створювати нові ланцюги постачання. Хоча експорт сільськогосподарських товарів морем є найбільш вигідним з точки зору вартості, в умовах війни важко розраховувати на повне відновлення пропускної здатності морських портів. Таким чином, необхідність знаходження альтернативних маршрутів для експорту зернових вантажів стала актуальною ще до повномасштабного вторгнення та блокування російськими військами українських портів.

Додатковими варіантами вивезення українського збіжжя можуть бути нові логістичні маршрути з використанням пропускних можливостей всіх видів транспорту. Розширення програми "Шляхи солідарності", ініційованої Єврокомісією для підвищення пропускної здатності між Україною та країнами ЄС, може стати одним із заходів для вирішення цієї проблеми. Проте слід враховувати особливості цього варіанту, пов'язані з блокуванням східноєвропейськими країнами українських сільськогосподарських товарів, що може впливати на ціни та економіку таких країн, як Польща, Болгарія, Словаччина, Румунія, Угорщина.

Зокрема, початок війни призвів до експорту з України близько 15% зерна через територію Польщі, що викликало зниження цін на внутрішньому ринку. Це спричинило зернову кризу в Польщі, масові протести аграріїв та заборону українського імпорту. Інші країни ЄС також ввели обмеження на імпорту українського зерна, спричинивши значні економічні втрати. Ця ситуація стала ще гострішою після припинення Чорноморської угоди. Запитання щодо зняття цих обмежень залишаються невирішеними, і обмеження на імпорту українського зерна можуть тривати до кінця 2024 року.

Іншим можливим напрямком експорту сільськогосподарської продукції може бути збільшення пропускної здатності портів Дунайського регіону. З початку війни Дунайські порти збільшили свій потенціал експорту майже в 5 разів в порівнянні з 2021 роком, досягаючи показників до 3 млн тонн зерна

щомісяця. Завдяки експорту сухою дорогою ця цифра може сягнути 5 млн т. За даними статистики, у 2022 році вантажообіг дунайських портів склав 15,4 млн т., а тільки за перші 5 місяців 2023 року досягнув приблизно 12 млн т. Також обговорюється питання рейдових перевалок «річка-море» в українських і румунських територіальних водах. Відновлення портової інфраструктури, відкриття нових терміналів, будівництво елеваторів, збільшення глибини річки для збільшення розмірів суден, а також впровадження альтернативних транспортних маршрутів, налагодження залізничного сполучення та створення в портах Дунаю логістичного хабу сприятимуть зростанню пропускної здатності дунайських портів та поліпшать ситуацію з експортом зерна.

Як альтернативний варіант можливо розглядати використання портів Хорватії на Дунаї та в Адріатичному морі. Для упорядкування логістики в цьому напрямку потрібно створити нові транспортні маршрути, поєднуючи різні види транспорту та максимально використовуючи цю можливість експорту агропродукції.

Отже, можна зробити висновок, що експорт через Чорне море є оптимальним з точки зору пропускної здатності, а продовження зернової угоди та створення нових альтернативних транспортних шляхів в Чорному морі дозволить експортувати на світові ринки необхідний обсяг зернових вантажів для забезпечення продовольчої безпеки у світі. Проте для цього потрібні всі необхідні гарантії безпеки, які наразі є нестабільними.

Як вже зазначалось, експорт є ключовим фактором економічного зростання України, а в умовах воєнного стану він стає показником економічної стійкості та надійності торговельного потенціалу країни. Вивчення змін у товарній структурі та географії експорту в умовах конфлікту вказує на перенаправлення відсотка вивозу на країни Європейського Союзу та зростання обсягів експорту агропродовольчої продукції. Проте постійна загроза порушення існуючих маршрутів експорту сільськогосподарської продукції, яка є основою умов воєнного стану, вимагає ретельного аналізу

альтернативних напрямків перевезень з використанням різних видів транспорту.

Пошук нових логістичних маршрутів, включаючи залізничний, автомобільний, паромний та морський транспорт, може сприяти досягненню необхідних обсягів експорту агропромислової продукції та зменшити ризики, пов'язані із нестабільністю. Розвиток інтермодальних перевезень є альтернативним варіантом у логістиці, а поєднання переваг наземного та водного транспорту сприятиме оптимізації логістичних маршрутів для українського експорту.

Розвиток експортних перевезень сільськогосподарської продукції вимагає досліджень з урахуванням факторів нестабільності та умов воєнного стану, а також можливостей відновлення маршрутів після завершення конфлікту з огляду на орієнтацію на європейські ринки.

Світова спільно продемонструвала єдність у розв'язанні проблем, зокрема, економічних, логістичних, які виникли внаслідок збройної агресії проти України. ЄС відмінив у 2022-23 рр. митні обмеження та квоти на експорт аграрної продукції з України та пролонгував цю норму на 2024 р.

Для побудови ефективної моделі логістичного забезпечення експорту зернових культур необхідно спрогнозувати їх урожайність, посівні площі та, відповідно, валовий збір. Також потрібно передбачити внутрішнє споживання зернових культур.

Прогнози експорту аграрної продукції у 2024/2025 маркетинговому році є невтішними. У 2024 р. прогнозований обсяг посівних площ під зернові культури у Львівській області становить 320 тис. га.

Для розрахунку валового збору окрім посівних площ зернових спрогнозуємо їх урожайність використовуючи екстраполяцію через побудову лінії тренда. В процесі проведення розрахунків для формування лінії тренду було використано поліноміальну апроксимацію, оскільки саме для неї, в нашому випадку, якість лінії тренду є найвищою – коефіцієнт R^2 становить 0,961.

Прогнозована урожайність на 2024 рік становить 55,1 ц/га (рис. 3.2). Ця величина вважається достатньо надійною. У 2024 році очікується зменшення урожайності зернових у Львівській області з ряду об'єктивних причин. Економічна криза, спричинена бойовими діями, значно обмежує фінансові можливості аграріїв та підтримки держави в цілому. Очікується зниження внесення добрив, використання засобів захисту рослин і порушення технологічного процесу, що непередбачено вплине на подальше зменшення урожайності зернових та інших культур.

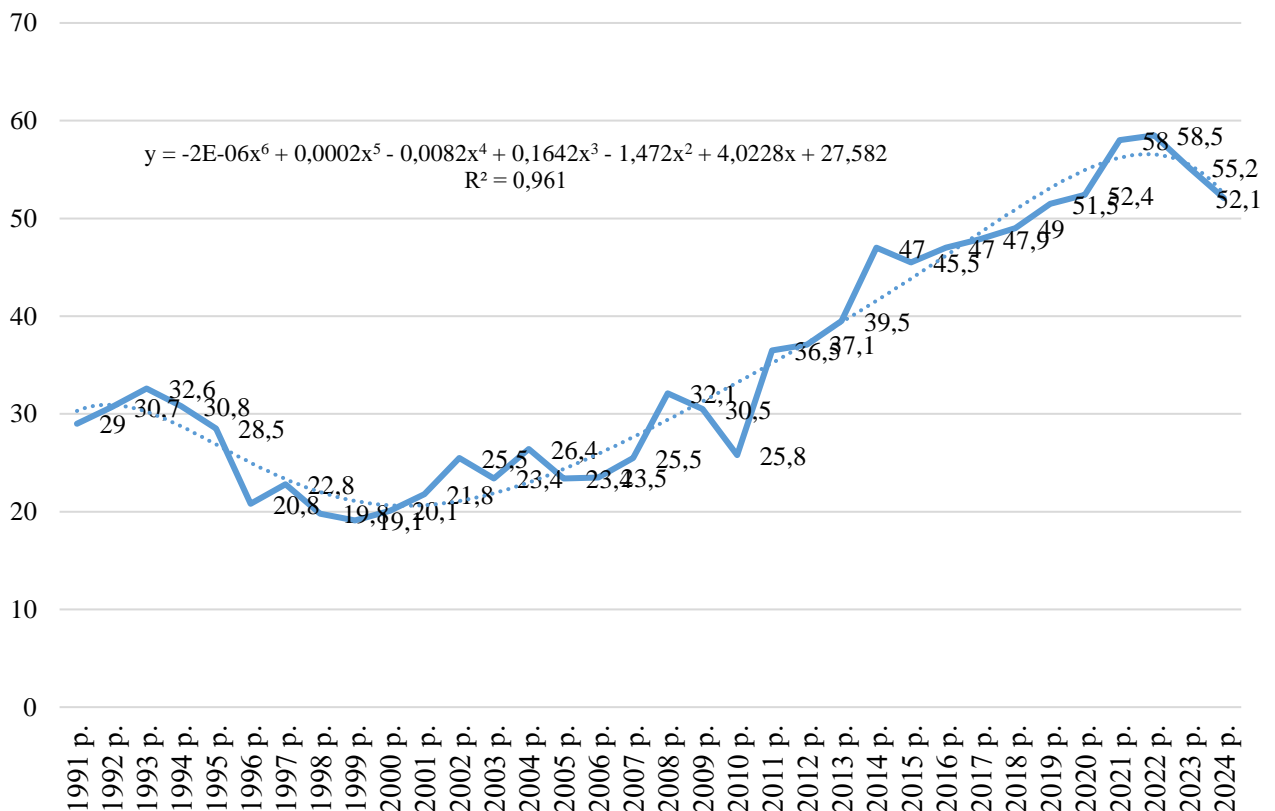

Рис. 3.2 Прогноз урожайності зернових культур у Львівській області на 2024 р., ц/га

Вище зазначені фактори призведуть до негативного впливу на урожайність зернових культур, що може призвести до її зниження додатково на 10-20% порівняно з прогнозованим показником на 2024 рік. Прогнозується, що очікувана урожайність зернових культур в Україні у 2024 р. в середньому становитиме 46,5 ц/га.

З урахуванням передбачуваної площі посівів зернових культур в Україні у 2024 р. в розмірі 320 тис. га та очікуваної урожайності 46,5 ц/га,

прогнозується, що загальний збір зернових культур становитиме близько 14880 тис. ц, що на 18,6 % менше, ніж аналогічний показник до війни у 2021 році.

Традиційно в Україні лівова частка валового збору зерна йшла на експорт, тоді як частка врожаю, необхідна для внутрішніх потреб, за останні 5 сезонів не перевищувала 36%, в т.ч. на продовольче споживання в середньому припадало лише близько 6%, на кормове – 18%. [6] Спираючись на дане твердження можемо припустити, що у 2024 р. Львівська область для внутрішнього споживання використає 5,3 млн. т зернових, тоді як на експорт може спрямувати близько 9,5 млн. т (рис. 3.3)

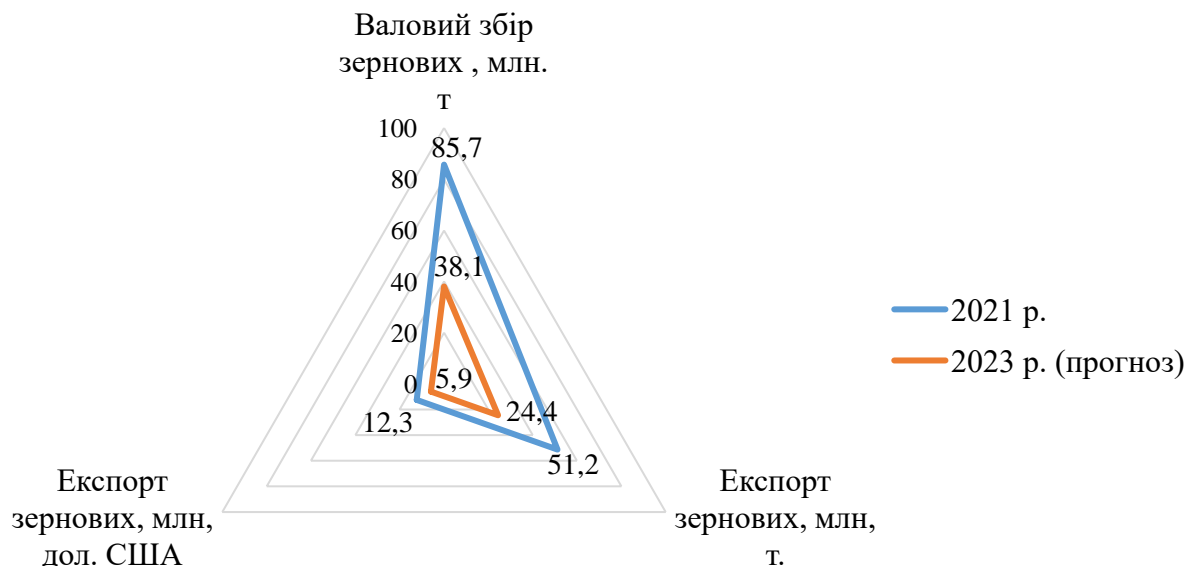

Рис. 3.3 Прогнозовані втрати Львівської області від експорту зернових культур

Викладене свідчить про високу важливість аграрної сфери для української економіки загалом. Ця галузь виконує стратегічну місію у забезпеченні продовольчої безпеки країни. Як ключова складова національної економіки, аграрний сектор активно сприяє формуванню доданої вартості, забезпечує зайнятість сільського населення, сприяє розвитку сільських територій та стимулює суміжні галузі, такі як виробництво та торгівля. Надмірне виробництва аграрної продукції, порівняно з внутрішньою потребою, створює потужний експортний потенціал.

Важливо враховувати, що ризики, що виникли у 2022 році, вплинули негативно на аграрну сферу, призводячи до втрат експортних можливостей, значного скорочення посівних площ, проблем з логістикою та розриву цінових зв'язків. Це значно поглибило економічну кризу галузі. Для подолання цих труднощів та забезпечення необхідних обсягів аграрної продукції для внутрішнього споживання та експорту важливо вжити конкретні заходи. Наприклад, надання аграріям фінансової підтримки для успішного виробничого сезону та створення ефективної логістики для експорту аграрної продукції. Політична підтримка на міжнародних ринках також відіграє важливу роль. Ці заходи сприятимуть стабільності та розвитку аграрного сектора, що є ключовим для забезпечення продовольчої безпеки країни та розширення експортного потенціалу.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Кваліфікаційна робота присвячена питанням логістичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств.

1. Логістичне забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств - це комплексний процес, який охоплює всі етапи руху сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача на міжнародному ринку.

2. Аграрний сектор є одним з ключових у економіці Львівської області. У 2022 р. сільськогосподарські виробники виробили валової продукції сільського господарства на суму 26,4 мільярдів гривень у постійних цінах 2016 року. Це на 0,9 мільярда гривень більше порівняно з показниками 2021 року. У сільському господарстві зайнято 39 % населення Львівської області.

3. У Львівській області переважною групою виробників сільськогосподарської продукції є сільськогосподарські підприємства, які займають приблизно 55% від загальної кількості товаровиробників. На другому місці знаходяться фермерські господарства з часткою близько 25-27%. Господарства населення посідають третє місце з часткою у 19-20%.

4. Виробництво валової продукції сільського господарства у 2022 році зросло на 11,3 % порівняно з 2020 роком. У 2022 році було вироблено продукції сільського господарства на суму 26,7 млрд. грн., а у 2020 році - 24,0 млрд. грн. Сільськогосподарські підприємства істотно збільшили виробництво продукції сільського господарства. У 2020 році даний обсяг становив 11,9 млрд. грн., а у 2022 році - 14,6 млрд. грн., що на 22,7% більше.

5. Понад 81 % сільськогосподарських підприємств здійснювали свою діяльність прибутково. Підтвердження даної тези є те, що показники рівня рентабельності як операційної діяльності, так і рентабельності всієї діяльності є достатньо високими і становлять в середньому 20 %.

6. Україна щороку успішно експортує товари та послуги на десятки мільярдів доларів і саме експорт товарів посідає левову частку у його загальній структурі. У 2022 р. експорт товарів та послуг становив 53,3 млрд. \$., з часткою експорту товарів близько 83 %.

7. Структура експорту Львівської області протягом 2019-2021 рр. є практично незмінною. Левову частку експорту становить експорт товарів, на який припадало від 77,3 % у 2021 р. до 78,4 % у 2020 р.

8. Проводячи аналіз змін вітчизняного експорту товарів у 2020-2022 рр., слід відзначити, що найбільш позитивну динаміку показали у 2022 р. проти 2020 р. експорт продукції агропромислового комплексу та харчової промисловості і експорт деревини та паперової маси.

9. Левову частку у структурі експорту товарів України в цілому займає продукція АПК та харчової промисловості. В середньому за 2020-2022 рр. продукція АПК та харчової промисловості формує близько половини валютних надходжень від експорту товарів.

10. В структурі експорту товарів з Львівської області частка продукції АПК та харчової промисловості є дещо нижчою та має тенденцію до зменшення. У 2020 р. дана частка становила 32,2 %, у 2021 р. – 31,3 % та 29,8 % - у 2022 р.

11. Транспортна логістика значно ускладнилася з початком повномасштабного вторгнення. У 2022 році морським транспортом було експортовано на 55 % менше продукції порівняно з 2021 роком. Натомість, значно зросла частка перевезень автомобільним транспортом. Загальний обсяг експорту товарів автомобільним транспортом збільшився на 32,4 % у порівнянні з роком 2021 року.

12. До моменту початку реалізації «зернової ініціативи» 60 % експорту зерна здійснювалось річковим транспортом, 26 % - залізницею та 4 % - автомобільним транспортом. Залізницею експорт здійснювався в порти Польщі та Литви, а також через Австрію.

13. «Зерновий коридор» розпочав роботу з 1 серпня 2022 року. Протягом серпня 2022 року з портів «Одеса», «Чорноморськ» та «Південний» було експортовано понад 1,7 млн т сільськогосподарської продукції. Натомість у березні 2022 року було експортовано лише 331,6 тис. т продукції сільського господарства.

14. Суттєво зросла вартість логістики. Лише в січні-лютому 2022 року тарифи на перевезення зернових вантажів залізничним транспортом в Україні зросли на 15-20 % відповідно до аналогічного періоду 2021 року. Подальше зростання вартості залізничної логістики – підвищення тарифів на зернові вантажівки з 29 червня 2022 року ще на 70 % – призвело до додаткових витрат аграріїв, що склало 120 млн дол. США на рік. В цілому, з початком блокади портів, вартість логістики в структурі експорту зросла на 5-7 разів і досягла показника 180 дол. США на 1 т зерна.

Основні напрями розвитку логістики аграрної продукції на міжнародні ринки в сучасних умовах:

1. Диверсифікація маршрутів:

- перехід на альтернативні порти: Румунія, Молдова, Балтійські країни.
- використання сухопутних маршрутів: залізничні та автомобільні перевезення через ЄС.
- розвиток мультимодальних перевезень: комбінація видів різних транспортів.

2. Оптимізація ланцюгів постачання:

- впровадження цифрових технологій: відстеження вантажів, прогнозування ризиків.
- співпраця з логістичними компаніями: спільні маршрути, консолідація вантажів.
- створення агрологістичних кластерів: об'єднання зусиль виробників, перевізників та експортерів.

3. Підвищення конкурентоспроможності:

- зниження витрат на логістику: оптимізація маршрутів, консолідація вантажів.
- підвищення якості продукції: дотримання міжнародних стандартів, сертифікація.
- розширення маркетингових заходів: просування української аграрної продукції на міжнародних ринках.

4. Державна підтримка:

- спрощення експортних процедур: зменшення бюрократії, цифровізація.
- створення інфраструктури для логістики: модернізація портів, залізниць, доріг.

5. Міжнародна співпраця:

- співпраця з міжнародними організаціями: FAO, Світовий банк.
- створення міжнародних логістичних проєктів: спільні маршрути, транспортні коридори.
- залучення інвестицій: розвиток логістичної інфраструктури.

Список використаних джерел

- 1 Багорова І. В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: Підручник для вузів. К.: центр навчальної літератури, 2014. 580с.
- 2 Близняк Ю. І. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. Наукові розробки молоді на сучасному етапі : тези доповідей XVI Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених та студентів (27-28 квітня 2017 р., Київ). К. : КНУТД, 2017. Т. 3 : Економіка інноваційної діяльності підприємств. С. 149-150.
- 3 Бойко В. І. Зерно і ринок : монографія К. : ННЦ «ІАЕ», 2007. 312 с.
- 4 Васюренко В. О. Фінансове регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств: теоретичне узагальнення та прикладний аналіз [Текст] : монографія. Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. 00 с.
- 5 Виручка від експорту агропродукції України впала на 16 %. Retrieved from <https://www.dw.com/uk/virucka-vid-eksportu-agroprodukcii-ukraini-vpala-na-16-vidsotkiv/a-64217423>
- 6 Воєнні баланси продовольства в Україні. Retrieved from <https://www.apk-inform.com/uk/exclusive/topic/1526470>
- 7 Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
- 8 Грабар І. Г., Ходаківський Є. І., Вознюк О. В. Синергетика економічних систем : навч. посібн. Житомир, 2003. 244 с.
- 9 Зернова ініціатива: за перший місяць роботи відправлено понад 1,7 млн тонн агропродукції. Retrieved from <https://mtu.gov.ua/news/33674.html>
- 10 Інфраструктура Європи не готова «переварити» український експорт. Retrieved from <https://elevatorist.com/interview/103-valeriy-tkachov-infrastruktura-yevropi-ne-gotova-perevariti-ukrayinskiy-eksport>
- 11 Колодійчук В. А. Фактори консолідації ефекту логістичних функцій у зернопродуктовому підкомплексі АПК. Інноваційна економіка. 2014. № 4 (53). С. 254-259.

12 Крикавський Є. В. Логістичне управління : підручник. Львів : Львівська політехніка, 2005. 684 с.

13 Огляд непрямих втрат від війни в сільському господарстві України. Другий випуск, 10 Листопада, 2022. Retrieved from <https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/lossesreportissue2ua-2.pdf>

14 Орлова В. Війна в Україні загрожує голодом для частини світу. Мінагрополітики. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/viy-na-v-ukrajini-zagrozhuje-golodom-dlya-svitu-podrobici-novini-ekonomiki-novini-11766763.html>.

15 Перебийніс В. І. Логістичне управління запасами на підприємствах : монографія / В. І. Перебийніс. - Полтава : ПУЕТ, 2012. - 279 с.

16 Попередні підсумки реалізації «чорноморської зернової ініціативи». Retrieved from https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/poperedni-pidsumky-realizatsiyi-chornomorskoyi-zernovoyi-initsiatyvy?_cf_chl_tk=47J_zxLcDHe.pTSf3nFRdIJuSBjIU3ldpvMtxptxOg8-1675449535-0-gaNycGzNCSU

17 Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16.04.1991 № 959-XI (із змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 29, ст. 377.

18 Скопенко Н. С., Євсєєва-Северина І. В., Кириченко О. М. Проблеми та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_3_15

19 Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2018-2022 роках. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/>

20 У 2021 році Україна збільшила експорт аграрної продукції на 25 %. https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/u_2021_rotsi_ukraina_zbilshila_eksport_agroproduksii_na_25#

21 У 2023 р. прогнозований обсяг посівних площ під зернові культури в Україні становить 8,7 млн. га. Retrieved from <https://www.agronom.com.ua/u-2023-rotsi-posivni-ploshhi-pid-zernovymy-v-ukrayini-skorotyatsya-na-45-a-valovyj-zbir-do-60/>

22 Черевко Г. В., Гарасим П. М., Колодійчук В. А. Економіка зернопродуктового підкомплексу АПК. Львів: Українські технології, 2000. 198 с.

23 Шпичак О. М., Боднар О. В. Оптимізація ринку зерна та її результативність. Моніторинг біржового ринку. 2014. №2. С. 22-28.

24 Шкурупій О.В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 248 с.

25 Юрчишин В. В. Аграрна політика України на зламах політичних епох : історико-соціально-економічні нариси. К. : Наук, думка, 2009. 366 с.

26 Mazur K., Yanchuk D., Galeta D. Features of the organization of agricultural exports from ukraine under the conditions of marital state <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2470/2389>

27 Oklander M. Methodological approaches to logistic risk assessment / M. Oklander, D. Yashkin // Innovativeness and entrepreneurship : monograph; edited by E. Bojar and K. Pylak. - Lublin : Politechnika Lubelska, 2014. - pp. 125-134.

28 Ukraine's Economy to Shrink by a Fifth This Year, EBRD Says. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-31/ukraine-s-economy-to-shrink-by-a-fifth-this-year-ebrd-says>.

29 Velychko O. Logistical system Fortschrittzahlen in the management of the supply chain of a multi-functional grain cooperative / O. Velychko // Economics and Sociology. - 2015. - № 8(1). - pp. 127-146.

30 <https://www.lv.ukrstat.gov.ua> – офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області

31 <https://loda.gov.ua/structural-unit/17057?categoryId=6539> – офіційний сайт ДАПР ЛОВ(Д)А